Printed by
V. Venkateswara Sastrulu of
V. Ramaswamy Sastrulu & Sons
at the 'Vavilla' Press
Madras.—1952.

శ్రీ ర స్తు

అంబరీషోపాఖ్యానము

టీకాతాత్పర్యసహితము

శ్లో. జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మల స్ఫటికాకృతిం,
ఆధారం సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవ ముపాస్మహే.

అవతారిక. నవమస్కంధాదియందు శుకబ్రహ్మర్షి సూర్యవంశమును వర్ణించుచు నందుఁ జేరిన యంబరీషమహారాజు ప్రస్తావనతో బ్రాహ్మణశాపమునుకూడఁ జెడఁగొట్టెడి శక్తి యతనియందుఁ గలదని చెప్పెను. అది విని పరీక్షిన్మహారాజావిషయము విపరించిచెప్పునట్లు ప్రార్థింపఁగా శుకుఁ డంబరీషునిశక్తి వివరించుటకుఁ బూర్వ మట్టి శక్తికిఁ గారణమైన యతని భగవద్భక్తిని జెప్పుచున్నాఁడు.—

శా. సప్తద్వీపవిశాలభూభరము దోస్స్తంభంబునం బూన్చి సం
ప్రాప్తశ్రీయుతుఁడై మహావిభవ సంపచ్ఛాతురిం గల్గి దు
ర్వ్యాప్తింబొందక వైష్ణవార్చనలమేరంగాలముంబుచ్చుచుం
సుప్తింబొందక యొప్పె సద్గుణగరిష్ఠుం డంబరీషుండిలన్. 1

టీక- సత్ గుణ గరిష్ఠుండు = జ్ఞానము మొదలగు మంచి గుణములచేత మిక్కిలి గొప్పవాఁడైన, అంబరీషుఁడు = అంబరీషమహారాజు; సప్త ... భరముక్-సప్తద్వీప = ఏడు ద్వీపములుకలదై, విశాల = విరివియైన, భూ = భూమియొక్క, భరముక్ = (పరిపాలనా) భారమును, దోః స్తంభంబునక్ = (తన) భుజమనెడి కంబమునందు, పూన్చి = ధరించి, సంప్రాప్త శ్రీ యుం

తుఁడై = మిక్కిలి విశేషముగా లభింపఁబడిన సంపదతోఁ గూడినవాఁడై, మహా...చాతురిన్ - మహత్ విభవ = (భోగ్యపదార్థములు, భోగసాధనమైన వస్తువులు, భోగయోగ్యస్థలములును ననెడి) గొప్ప విభవమును, సంపత్ చాతురిన్ = ఐశ్వర్యమును సంపాదింపఁదగిన సామర్థ్యమును, కల్గి = కలిగి యుండియు, దుర్వ్యాప్తిన్ = (చెడు మార్గములందుఁ దనబుద్ధిని వ్యాపింపఁ జేయుట యనెడు) దుర్గుణమును, చెందక = పొందక, వైష్ణవ అర్చనలన్ - వైష్ణవ = విష్ణుమూర్తికిఁ జేసెడి, విష్ణుభక్తులకుఁ జేసెడి, అర్చనలన్ = పూజల యొక్క, మేరన్ = మర్యాదతో, కాలమున్ పుచ్చుచున్ = కాలక్షేపము చేయుచు, సుస్థితిన్ = (ముందుచెప్పిన సత్కార్యములందు) అజాగ్రత్తను, పొందక, ఇలన్ = భూలోకమున, ఒప్పెన్ = లోకవిలక్షణుఁడై ప్రకాశించెను.

తాత్పర్యము. వివేకము మొదలగు సద్గుణములుగల యంబరీషమహారాజు సప్తద్వీపములతోఁగూడిన యీభూమినంతయు నేలుచు, గొప్పనైశ్వర్యమును దానికిఁదోడు భోగ్యభోగసాధన భోగస్థానము లనెడి మహావిభవమును వీనిని సంపాదింపఁదగిన చాతుర్యమును గలిగియుండియు, నీ యైశ్వర్యమే స్థిరమనిభావించి యిందే మునిఁగి దుర్మార్గములందు వ్యాప్తి పెట్టక, మిక్కిలి వైరాగ్యముతో నుండెను. అంతటితోనే పర్యవసింపక శ్రీవిష్ణుమూర్తికిని, తద్భక్తులకును నజాగ్రత్తలేశమైనను లేక సదా పూజలు సలుపుచునే కాలము పుచ్చుచుండెను. ఇట్లుండుటచే నతఁడు లోకములోని వారివలెఁ గాక విలక్షణుఁడై కనుపట్టుచుండెను.

జంబూ, ప్లక్ష, కుశ, క్రౌంచ, శాక, శాల్మలి, పుష్కరము లని సప్తద్వీపములు.

అవ. అంబరీషుఁడు వైష్ణవార్చనలతోఁ గాలముపుచ్చిన సంగతిని వివరించి చెప్పుచున్నాఁడు —

సీ. చిత్తంబు మధురిపుశ్రీపాదములయంద
పలుకులు హరిగుణపఠనమంద

కరములు విష్ణుమందిర మార్జనములంద
శ్రవణములు హరికథా శ్రవణమంద
చూపులు గోవిందరూప వీక్షణమంద
శిరము కేశవనమస్కృతులయంద
పదము లీశ్వరగేహ పరిసర్పణములంద
కామంబు చక్రి కైంకర్యమంద
తే. సంగ మచ్యుతుని గుణసంఘమంద
ఘ్రాణ మసురారిభక్తాంఘ్రికమలమంద
రసన తులసీదళములంద రతులు పుణ్య
సంగతులయంద యా రాజచంద్రమునకు. 2

టీ. ఆ రాజచంద్రమునకున్ = రాజశ్రేష్ఠుఁడైన యా యంబరీషుని యొక్క, చిత్తంబు = మనస్సు, మధు...పాదములయంద-మధురిపు = శ్రీ విష్ణుమూర్తియొక్క, శ్రీ = భక్తుల కాశ్రయింపఁదగినట్టి సౌలభ్యముతో వెలయుచున్న, పాదములయందున్ అ = చరణములందే (తగిలియుండును.), పలుకులు = మాటలు, హరి గుణపఠనమందున్ అ = (ఆశ్రితులపాపములను హరించెడి) శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్క సుగుణములను వర్ణించుటయందే (దృఢమైయుండును), కరములు = చేతులు, విష్ణుమందిర మార్జనములందున్ అ = విష్ణుమూర్తిదేవాలయమును శుద్ధిచేయుటయందే (ఉపయోగపడుచుండును), (మార్జనపదముచేత సమస్తకైంకర్యములును వివక్షితములే), శ్రవములు = చెవులు, హరికథాశ్రవణమందున్ అ = విష్ణుమూర్తిచరిత్రములను వినుటయందే (ఆశపడుచుండును), చూపులు గోవింద రూపవీక్షణమందున్ అ = శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్క దివ్యమంగళవిగ్రహమును దర్శనముచేసికొనుటయందే (స్థిరమైయుండును), శిరము = తల, కేశవ నమస్కృతులయందున్ = సకలదేవోత్తముఁడైన విష్ణుమూర్తిని నమస్కరించుటయందే, (ఉపయుక్తమై యుండును.) పదములు = కాళ్లు, ఈశ్వర...ములంద - ఈశ్వరగేహ = సర్వేశ్వరుఁ డగు

శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్క మందిరములైన శ్రీరంగ వేంకటాచలాది పుణ్యస్థలములకు, పరిసర్పణములందుఁ౯ అ = పయనమైపోయి ప్రదక్షిణాదులు చేయుటయందే (ఆసక్తములైయుండును.) కామము = (పుష్పచందన తాంబూలాదులను ధరింప వలెననెడి) యాశ, చక్రికైంకర్యమందుఁ౯ అ = (చక్రాయుధమును ధరించి యున్న) శ్రీమన్నారాయణుని నిమిత్తముగనే (కలుగుచుండును.), సంగము = సంబంధము, అచ్యుతుని గుణ సంఘమందుఁ౯ అ=శాశ్వతమైన శ్రీమన్నారాయణుని స్వాభావికములైన గుణసమూహములందే (ఉండును.), ఘ్రాణము = ముక్కు, అసుర...కమలమంద - అసుర అరి = రాక్షసవిరోధియైన శ్రీవిష్ణుమూర్తియందు, భక్త = భక్తిగల పుణ్యాత్ములయొక్క. అంఘ్రికమలమందుఁ౯ అ=తామరపూవులవంటి పాదములయందే, (భక్తులపాదములు స్వభావముగ సువాసముగలవని భావము.) (వాసన చూచుచుండును.) రసన=నాలుక, తులసీదళములందుఁ౯ అ = (శ్రీవిష్ణుపాదములందలి) తులసీదళములందే (ఆశకలిగి యుండెను.); రతులు = సౌఖ్యములు. పుణ్య సంగతులయందుఁ౯ అ = పుణ్యపురుషులైన విష్ణుభక్తులతో వాసము చేయుటయందే (కలుగుచుండును).

తా. అంబరీషుఁడు తన సర్వావయవములును భగవంతుని సకల కైంకర్యములకు నుపయోగింపవచ్చుననియెంచి యట్లుచేయఁదొడఁగెను. అదెట్లనిన: శ్రీమన్నారాయణుని పాదపద్మములనే సదా తనమనస్సుతో ధ్యానించుచుండును. తనవాక్కున భగవంతునిగుణములనే సదావర్ణించుచుండును. తనచేతులతో సదా విష్ణుదేవాలయకార్యములనే చేయుచుండును. తనచెవులతో సదా హరికథలనే వినుచుండును. తనకన్నులతో సదా సర్వేశ్వరుని దివ్యమంగళవిగ్రహములనే దర్శనము చేసికొనుచుండును. తనశిరస్సునకు శ్రీమన్నారాయణుని పాదవందనమే పరమప్రయోజనమనియెంచి సదా యాకార్యమునే చేయుచుండును. తనకు కాళ్లుండుటకు విష్ణుదేవాలయములను బ్రదక్షిణము చేయుటయే పరమ లాభమని యెంచి శ్రీరంగ వేంకటాచలాదివిష్ణుక్షేత్రములకుఁ బోయి యందలివిష్ణుమందిరములకుఁ బ్రదక్షిణము చేయుచుండును. పుష్పచందనతాంబూలాదులను దాను స్వీకరించునప్పుడది భగవత్ప్రీత్యర్థమే చేయుచున్నానని

యెంచుచుండును. తనబంధువులతో నేలాటిజోక్యము పెట్టుకొనక సదాభగవద్గుణ ములతోడనే కాలము పుచ్చుచుండును. తనముక్కుతో భగవద్భక్తులపాద ములం దర్పించిన పుష్పముల నాఘ్రాణించుచుండును. భగవంతుని శ్రీపాద ములందలి తులసీదళములనే సదా తన నాలుకతో నాస్వాదించుచుండును. భగవద్భక్తులైన పుణ్యపురుషులతో సదా సహవాసముచేయుచు నదియే పరమ సుఖమని భావించునుగాని యిహలోకసుఖముల నెన్నఁడైనను దలంపఁడు.

వ. మఱియు నమ్మహీవిభుండు. 3

టీ. మహీవిభుండు = ఆయంబరీషమహారాజు, మఱియు = ఇంకను.

సీ. ఘనవైభవంబునఁ గల్మషదూరుఁడై
యజ్ఞేశు నీశు నబ్జాక్షుఁ గూర్చి
మొనసి వసిష్ఠాది మునివల్లభులతోడ
తగిలి సరస్వతీ తటమునందు
మేధతో బహువాజిమేధంబు లొనరించి
గణుతింపరాని దక్షిణలు వెట్టి
సమలోష్టహేముఁడై సర్వకర్మంబులు
హరి పరంబులు గాఁగ నవని నేలె

ఆ. విష్ణుభక్తులందు విష్ణువునంగాఁగ
లంక మెడల మనసు లంకె వెట్టి
విహితరాజ్యవృత్తి విడువనివాఁడునై
యతఁడు రాచతపసి యనఁగ నొప్పె. 4

టీ. కల్మషదూరుఁడై = పాపహేతువులై స్వలాభమునకుఁగాఁ జేసెడి కార్యములకు దూరముగఁ దొలఁగినవాఁడై, యజ్ఞేశుక్ = సమస్తయాగ ములకును నిర్వాహకుని, ఈశుక్ = సర్వేశ్వరుని, అబ్జాక్షుక్ = తామరపూవుల వంటినేత్రములుగల శ్రీవిష్ణుమూర్తిఁగూర్చి, మొనసి = పూని, వసిష్ఠ... వల్లభులతోడక్ = వసిష్ఠమహార్షి మొదలగు ఋషీశ్వరులతోడ, తగిలి=కూడి, మేధ

తోన్ = ఏ కార్యమునైనను మఱవనట్టి ధారణారూపమైనబుద్ధితో, ఘనవిభవంబునన్ = గొప్పయైశ్వర్యముతో, బహువాజిమేధంబులు = అనేకాశ్వమేధయాగములను, సరస్వతీతటమునందున్ = సరస్వతీనదియొడ్డున, ఒనరించి=చేసి, గణుతింపరానిదక్షిణలు = లెక్కపెట్టుటకుసాధ్యపడని భూరిదక్షిణలు, పెట్టి = ఇచ్చి (బ్రాహ్మణుల కని శేషము), సమలోష్టహేముఁడై = మట్టిపెళ్లయందును బంగారమందును సమబుద్ధికలవాఁడై, సర్వకర్మంబులు = (తాను జేసెడి) లౌకిక వైదిక సర్వకార్యములును, హరిపరంబులు గాఁగన్ = భగవ దుద్దేశముతో నుండునట్లు, అవనిన్=భూమిని, ఏలెన్ = ఏలెను. అతఁడు = ఆయంబరీషుఁడు, విష్ణుభక్తులందున్ = పరమ భాగవతులయందును, విష్ణువునందును, కలంకము = కపటము, ఎడలన్ = లేకుండునట్లు, మనసు, లంకెవెట్టి = సంబంధపఱిచి, విహితరాజ్యవృత్తిన్ = (శాస్త్రములందు క్షత్రియునికి) విధించియున్న రాజ్యకార్యమును, విడువనివాఁడునై = వదలక, రాచతపసి అనఁగన్ = రాజుగానుండియుం ఋషియై యున్నాఁడని జనులు చెప్పుకొనునట్లు, ఒప్పెన్ = వెలయుచుండెను.

తా. అంబరీషుఁడు తన సమస్తేంద్రియములను భగవత్కైంకర్యమునందే వినియోగించి తనలాభమున కని యొకకార్యమును జేయకుండుటంబట్టి యతని నొక్క పాపమును నంటకుండెను. మఱియు నతఁడు సర్వేశ్వరుఁడును బుండరీకాక్షుఁడైన శ్రీమన్నారాయణుఁడే సమస్తయాగములకుఁ బరమోద్దేశ్యమని శాస్త్రములందు వినియుండుటచే నతనినిగూర్చి యప్పుడప్పుడు వసిష్ఠాది మహర్షులను జేర్చుకొని ముందువెనుక కార్యములను జక్కఁగ నరయుచుఁ దన విభవమునకుఁ దగినట్లు అనేకాశ్వమేధయాగములను జేయుచుండును. అందనేక బ్రాహ్మణులకు నపరిమితముగా భూరిదక్షిణలు పంచిపెట్టుచుండును. ఇంతియకాక తాను చేయు సమస్తకార్యములకును హరియే పరమోద్దేశ్యమని యెంచి సమస్తలౌకికవైదికకార్యములును హరిపరములుగానే చేయుచుండును. ఇట్లుండుటచే మట్టిపెళ్లను లోకువగాఁ గాని బంగారు నెక్కువగాఁగాని యతఁడు తలఁచుటలేదు. కాన సర్వత్ర సమబుద్ధితోనే రాజ్యమేలుచుండెను. అట్టి రాజ్యమేలుటయుం శాస్త్రమున విధించిన కార్యమును బరిత్యజింపరాదను

తలంపుతోనేగాని మమతతోఁ గాదు. మఱియు భగవంతునియందును భగవ ద్భక్తులయందును నిష్కపటమైన పరిపూర్ణభక్తితో నుండెను. జనులు దీనిం గని యీరాజు రాజ్యమేలుచున్నను ఋషులనిష్ఠతో నున్నాఁడు గదా యని పొగడుచుండిరి.

వ. వెండియు నమ్మహాభాగవతుండు. 5

టీ. ఆమ్మహాభాగవతుండు = మిక్కిలిభగవద్భక్తిగలిగిన యా యంబ రీషుఁడు, వెండియు = ఇంకను.

అవ. సర్వకర్మంబులు హరిపరంబులుగాఁగ నతఁడు చేసె ననుటను నిందు వివరముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. హరియని సంభాషించును
హరియని దర్శించు నంటు నాఘ్రాణించున్
హరియని రుచిగొనఁదలఁచును
హరి హరి ఘను నంబరీషు నలవియె పొగడన్. 6

టీ హరియని = హరియని (తలఁచి), సంభాషించును = మాటలాడును, (హరియనితలఁచి), దర్శించున్ = (వస్తువులను) చూచును, (హరియనితలఁచి) అంటును = (వస్తువులను) తాఁకును, (హరియనితలఁచి) ఆఘ్రాణించున్ = వాసనచూచును, (హరియనితలఁచి) రుచిగొనన్ = చవి చూచుటకు, తలఁచును. ఘనున్ = ఇట్లు సర్వకార్యములను హరిధ్యానముతోఁ జేయుచున్నం తటి గొప్పవానిని, అంబరీషున్, పొగడన్, అలవియె = సాధ్యమా (కాదు), హరిహరి = ఆశ్చర్యము.

తా. అంబరీషుఁడు సంభాషణాది సమస్తకార్యములను హరియే తన మూలమునఁ జేయించుచున్నాఁడని యెంచి చేయుచుండును. మఱియు వాని వలన లాభములు శ్రీ హరి ప్రీతికేయని యెంచుచుండును. కాన నీతని మహాత్వము నింత యని పొగడ నెవ్వరికిని వీలుకాకుండెను. శ్రీమన్నారాయ ణుఁడు సర్వాంతర్యామి యని యంబరీషుఁ డెఱిఁగినవాఁడు గాన సంభాష ణాది సర్వకార్యములను దా నెవ్వరితోఁ జేయుచున్నను శ్రీహరితోఁ జేయు

చున్నట్లే తలంచును; తాన నిజని జ్ఞానాతిశయము పొగడ నెవ్వరికిని వీలు కాదని తాత్పర్యాంతరమును జెప్పవచ్చును.

వ. ఇట్లు పుణ్యచిత్తుండును నీశ్వరాయత్తుండు నై యల్లనల్లన
రాజ్యంబు సేయుచున్న సమయంబున. 7

టీ. ఇట్లు = ముందు చెప్పినరీతిగా, పుణ్యచిత్తుండును = అహంకార మమకారములు లేక పవిత్రమైన మనస్సు కలవాడును, ఈశ్వర ఆయత్తుండును = శ్రీమన్నారాయణునికి లోబడినవాడును. ఐ, అల్లనల్లన = తిన్నతిన్నగా, (అహంకార మమకారములు తనయొద్ద మరల రానీయక మిక్కిలి జాగ్రత్తతో) రాజ్యంబు = రాజ్యపరిపాలనము, చేయుచున్న సమయంబున.

తా. అంబరీషుడు సర్వకార్యములకును దానే కర్త, తానే ఫలభోక్త యని యభిమానము వదలి యీశ్వరుడే సర్వమునకు కర్త, భోక్తయనితాను దానికి లోబడినవాడనని యెంచి, యహంకారమమకారముల సంబంధము మరల గలుగనీయక మిక్కిలి జాగ్రత్తతో రాజ్యపరిపాలనంబు చేయుచుండెను. అట్టిసమయమునందు.

ఆ. అతని కీహమానె హరులందు గరులందు
ధనములందుఁ గేళి వనములందుఁ
బుత్రులందు బంధుమిత్రులయందును
బురమునందు నంతిపురమునందు. 8

టీ. హరులందున్ = గుఱ్ఱములయందును, కరులందున్ = ఏనుగులందును, ధనములందును, కేళివనములందున్ = ఆటతోటలయందును, పుత్రులందును, బంధుమిత్రులందున్ = చుట్టాలయందును స్నేహితులయందును, పురమునందున్ = పట్టణమందును, అంతిపురమునందున్ = భార్యయందును, అతనికి = ఆయంబరీషునికి, ఈహ = ఆశ, మానెను.

తా. అంబరీషునికిఁ దనసైన్యమునందుఁగాని, పట్టణమందుఁగాని, ధనమునందుఁగాని, దారాపుత్రాదులందుఁగాని, క్రీడలయందుఁగాని యాశ వదలిపోయెను.

అవ. అంబరీషుఁ డిట్లు వైరాగ్యముతో హరిపరుఁడై యుండఁగా నీతని శత్రువుల నెవరు నిరసించుచుండి రనుటకుసమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.—

వ. అంతఁ గొంతకాలంబున కమ్మేదినీకాంతుండు సంసారంబు వలని తగులంబు విడిచి నిర్మలుండై యేకాంతంబున భక్తి పరవశుండై యుండ నారాచతపసికి భక్తవత్సలుం డగు పురుషోత్తముఁడు ప్రతిభటశిక్షణంబును నిజజనరక్షణంబును నిఖిల జగదవక్రంబగుచక్రంబిచ్చి చనియె నంత. 9

టీ. అంతన్ = పిమ్మట, కొంతకాలంబునకున్ = కొంతకాలము జరుగఁగా, ఆమేదినీకాంతుండు = ఆ యంబరీషమహారాజు, సంసారంబువలని తగులంబును = సంసారమునందలి యభిలాషను, విడిచి, నిర్మలుండై = కల్మషము లేనివాఁడై, భక్తిపరవశుండై = విష్ణుభక్తిచే దేహము మఱచినవాఁడై, ఏకాంతంబునన్ = నిర్జనప్రదేశమునందు, ఉండన్ = ఉండఁగా, భక్తలోకవత్సలుండును = తనయందు భక్తిచేసిన జనులపై వాత్సల్యము గలవాఁడు, అగు పురుషోత్తముండు = అగునట్టి శ్రీమన్నారాయణుఁడు, ప్రతిభటశిక్షణంబును = శత్రులగర్వ మణఁచునదియు, నిజజనరక్షణంబును = తనకు భక్తులైన జనులఁ గాపాడునదియు, నిఖిలజగత్ అవక్రంబును = సమస్త ప్రపంచమునందును వ్యర్థముకానిదియు, అగు చక్రంబును = అగునట్టి తనచక్రాయుధమును, ఆరాచతపసికిన్ = రాజుగానుండియు ఋషియైయున్న యాయంబరీషునికి, ఇచ్చి, చనియెన్ = మరలిపోయెను (తనలోకమున కని శేషము.) అంతన్ = పిమ్మట.

తా. తన కిట్లుసంసారముపై నభిలాషవదలి కొంతకాలము కడచిన పిమ్మట నొకనాఁ డంబరీషుఁ డేకాంతమునఁ గూర్చుండి నిర్మలహృదయముతో భగవద్భక్తిచేయుచు దేహము మఱచియుండెను. అపుడు శ్రీమన్నారాయణుఁ డతనిఁ భక్తికిమెచ్చి యధిక వాత్సల్యముగలవాఁడై శత్రులగర్వ మణఁచునదియు శిష్టుల రక్షించునదియు నెచ్చటను దనకార్యములను వ్యర్థపఱచుకొనక సాధించుకొనునదియు నగు తన చక్రాయుధము నా భక్తుని కిచ్చి మరలిపోయెను.

అవ. విష్ణుచక్రమంబరీషుని శత్రువును నిరసించిన విధమును జెప్పఁదలఁచి దానిప్రస్తావనకై పూర్వకథనుండి ప్రారంభించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

క. తనతోఁడి నీడకైవడి
అనురూపగుణాఢ్య యైనయాత్మమహిషితో
జనవిభుఁడు ద్వాదశీవ్రత
మొనరఁగ హరిఁ గూర్చి చేసె నొకయేఁడధిపా! 10

టీ. అధిపా = ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! (వినుము - అని శుకబ్రహ్మర్షి మాట) జనవిభుఁడు = అంబరీషమహారాజు, తనతోఁడి నీడకైవడిన్ = తనవెంబడివదలకవచ్చెడి తననీడవలె, అనురూపగుణాఢ్య = తన గుణములకు సమానమైన గుణములతో నిండినది, ఐన ఆత్మమహిషితోన్ = ఐనట్టితనపట్టపురాణితో, ద్వాదశీవ్రతము = ప్రతిద్వాదశినాఁడును జేసెడిపారణయనెడి వ్రతమును, ఒనరఁగన్ = చక్కఁగా; సాంగముగా, ఒకయేఁడు = ఒక సంవత్సరకాలము, హరిఁగూర్చి = శ్రీవిష్ణుమూర్తి నుద్దేశించి, చేసెను.

తా. అంబరీషమహారా జెంతగుణశాలియో యాయనభార్యయుం నంతటి గుణవంతురాలు. ఎట్టికార్యములందుఁగాని యామె తనభర్తను నీడవలె ననుసరించియుండును. అట్టిభార్యతో నారా జొకప్పుడు, ద్వాదశీపారణయనునట్టి యొకవ్రతమును, శ్రీవిష్ణుమూర్తిప్రీత్యర్థమై సాంగముగా నొక సంవత్సరకాలము ప్రతిద్వాదశియుఁ జేయ నారంభించెను.

వ. ఇట్లు వ్రతంబుసేసి యావ్రతాంతంబునఁ గార్తికమాసంబున మూఁడురాత్రు లుపవసించి కాళిందీజలంబుల సుస్నాతుండై మధువనంబున మహాభిషేకవిధానంబున విహితపరికరసంపన్నుండై హరి నభిషేకంబుసేసి మనోహరంబు లైనగంధంబులు సమర్పించి యభినవామోదంబు లైన పుష్పంబులం బూజించి తదనంతరంబ. 11

టీ. ఇట్లు = క్రిందఁజెప్పినరీతిగా, వ్రతంబు = ద్వాదశీపారణావ్రతమును, చేసి, ఆవ్రత అంతంబునన్ = ఆవ్రతము ముగియునపుడు, కార్తిక

మాసంబున, (ఆరా జీవ్రతమును గార్తికమాసమునఁ జేయఁప్రారంభించెనని దీనిచే సూచితము) మూఁడురాత్రులు = నవమి దశమి యేకాదసు లనెడి మూఁడుదినములు, ఉపవసించి = ఉపవాసముచేసి (వర్తుండి) (దశమినాఁటి రాత్రియు ద్వాదశిరాత్రియు నేకాదశి పూర్తిగను నుపవాసముచేయుటయే మూఁడురాత్రు లుపవసించుట యని మఱికొందఱు చెప్పుదురు.) కాళిందీ జలంబులన్ = యమునానదీతీర్థములందు, సుస్నాతుండై = శాస్త్రోక్తముగాఁ జక్కఁగా స్నానముచేసినవాఁడై. శుక్లపక్షద్వాదశినాఁడని శేషము. విహిత పరికర సంపన్నుండై - విహిత = శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన, పరికర = (అభిషేకమునకుఁగావలసిన) వస్తువులతో, సంపన్నుండై = పూర్ణతనొందినవాఁడై, మహాభిషేకవిధానంబునన్ = సహస్రకలశాభిషేక ప్రకారముగా, మధువనంబునన్ = మధువనమునందు (ఉండెడి), హరిన్ = శ్రీవిష్ణుమూర్తిని; అభిషేకంబుసేసి, మనోహారంబులు = సువాసనచే మనస్సుచే నాకర్షించునవి, ఐనగంధంబులు = ఐనట్టి శ్రీగంధములను; సమర్పించి, అభినవ ఆమోదంబులు= (అపుడే పూచియున్న వగుటచేత) క్రొత్తసువాసనగలవి. అయిన పుష్పంబులన్ = అయినట్టి పుష్పములతో, పూజించి, తదనంతరంబు అ = ఆవెంటనే.

తా. అంబరీషుఁడీవ్రతమును గార్తికమాస శుక్లపక్ష ద్వాదశినాఁడారంభించి యదిమొదలు నొకసంవత్సరకాల మనుష్ఠించి యావ్రతసమాప్తి కాలమున మరలఁ గార్తికమాసము రాఁగా నందు మూఁడుదినము లుపవాసము చేసి శుద్ధద్వాదశినాఁడు వేకువలేచి యమునానదికిఁ బోయి సమంత్రకముగా నందు స్నానముచేసి వస్త్రధారణాదు లొనరించి సహస్రకలశాభిషేకమునకుఁ గావలసిన వస్తువులను సిద్ధపఱచుకొని మధువనమునకుంబోయి యందున్న శ్రీవిష్ణుమూర్తికి యథావిధిగా సహస్రకలశాభిషేకముచేసి సువాసనగల శ్రీగంధమును సమర్పించి క్రొత్త పూవులు తెచ్చి చక్కఁగా నాస్వామిని పూజించెను. తోడనే.

శా. పాలేత్రైప పఱవంగడగ్గఱు చులేఁ బ్రాయంబులన్ రూపముల్
మేలై ధూర్తలుగాక వెండిగొరిజల్ హేమోరుశృంగంబులుం.

గ్రాలం గ్రేపుఁ యఱ్ఱు నాకుచును రంగచ్ఛాయలై యున్న గుం
దాలన్ న్యర్బుదషట్కమిచ్చె విభుఁ డుద్యద్వైదికశ్రేణికిన్.

టీ. పాలు = క్షీరము, ఏఱైపఱవంగన్ = ప్రవాహమై పోవుచుండఁగా, దగ్గఱుచున్ = తమ దూడలయొద్దకుఁ బరువెత్తిపోవుచు, లేఁతప్రాయంబులన్ = క్రొత్తయౌవనములచే, రూపములన్ = ఆకారములు, మేలై = మంచివై, ధూర్తలుగాక = చెడ్డస్వభావము కలవిగాక; సాధువులై, వెండిగొరిజల్ = వెండి కవచములతో నలంకరించియున్న డెక్కలును, హేమశృంగంబులున్ = బంగారు కొమ్ములు కట్టును వీనిచే నలంకరించియున్న పెద్దకొమ్ములును, క్రాలన్ = ప్రకాశింపఁగా, క్రేపులయఱ్ఱు = దూడల మెడను, నాకుచును, రంగత్ ఛాయలై = తళతళలాడెడి శరీరకాంతికలవై, ఉన్న మందలన్ = ఉన్నట్టియొక మందయావులను, న్యర్బుదషట్కము = ఆఱున్యర్బుదముల సంఖ్య గలవానిని, విభుఁడు = అంబరీషమహారాజు, ఉద్యత్ వైదికశ్రేణికిన్ = అచ్చటఁ గనఁబడుచున్న వైదిక బ్రాహ్మణసమూహమునకు ఇచ్చెను.

తా. అంబరీషమహారాజు తన యావులమంద నచ్చటికి రప్పించెను. అందొక్కొక్కయావును మిక్కిలి సాధువైనది. మిగులఁ జక్కనిది. తొలియీతది. కావునఁ దన పొదువునుండి పాలు తనంతటనే ప్రవాహమై పోవుచుండఁగాఁ దన దూడయొద్దకుఁ బరువెత్తుచున్నది. అట్టి యావులకొమ్ములను గొప్పెలు మొదలగు బంగారు సొమ్ములతోను, గిట్టలను వెండికడ్డితొడుపులును మొదలగు సొమ్ములతోను నలంకరింపించి యట్టి యాఱున్యర్బుదముల యావులను వానిదూడలతో నచ్చటికి వచ్చిన ప్రతివైదికబ్రాహ్మణునకును దానము చేసెను.

క. పెక్కండ్రు విప్రవరులకు
గ్రక్కున నతిభక్తితోడఁ గడుపులు నిండన్
జొక్కపు టన్నంబిడి విభుఁ
డొక్కెడఁ బారణముసేయ నుద్యోగించెన్.

టీ. విభుఁడు = అంబరీషమహారాజు, పెక్కండ్రు = అనేకులైన, విప్రవరులకున్ = బ్రాహ్మణోత్తములకు, అతిభక్తితోడన్ = మిక్కిలిభక్తితో, చొక్కము అన్నంబు = పరిశుద్ధమైన యన్నమును, కడుపులునిండన్ = చాల తృప్తియగునట్లు, గ్రక్కునన్ = శీఘ్రముగా, ఇడి = పెట్టి (పిదప వారి యనుమతినొంది), ఒక్కయెడన్ - ఒక్కచోట; కూర్చుండి, పారణము సేయన్ = భుజించుటకు, ఉద్యోగించెన్ = ప్రయత్నించెను.

తా. పిమ్మట నారాజు మిక్కిలి భక్తితో ననేకబ్రాహ్మణులకు జాలఁ దృప్తియగునట్లు శీఘ్రముగా మంచి భోజనము పెట్టించి వారు భుజించిన పిమ్మట వారియొద్ద నుత్తరవుఁబొంది తానొకచోఁ గూర్చుండి పారణముచేయఁ బ్రయత్నించెను.

వ. అయ్యవసరంబున 14

టీ. అయ్యవసరంబునన్ =ఆరాజు భోజనమున కారంభించుసమయమునందు.

కం. భాసుర నిగమపదోప
న్యాసుఁడు సుతపోవిలాసుఁ డనుపమ యోగా
భ్యాసుఁడు రవిభాసుఁడు దు
ర్వాసుం డేతెంచెఁ దన్నివాసంబునకున్. 15

టీ. భాసుర...ఉపన్యాసుఁడు - భాసుర = ప్రకాశించెడి = (మఱవక వేగిరము వేగిరము జ్ఞప్తికివచ్చెడి) నిగమపద = వేదములోని పదములను, ఉప న్యాసుఁడు = స్పష్టముగఁజెప్పువాఁడును, సు తపః విలాసుఁడు = మంచి తపస్సుక్రీడగాఁగలవాఁడును (గొప్పతపస్సైనను ననాయాసముగాఁ జేయు వాఁడును), అనుపమయోగ అభ్యాసుఁడు = సాటిలేకుండునట్లు యోగము నభ్యసించినవాఁడును (కనుకనే), రవిభాసుఁడు = సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించు వాఁడు, అగు దుర్వాసుండు. తత్ నివాసంబునకున్ = (ఆయంబరీషుండు) నివసించుచోటికి, ఏతెంచెను = వచ్చెను.

తా. అంత మహాతపస్సంపన్నుఁడును, గొప్పయోగియును, దనబ్రహ్మ వర్చస్సుచే సూర్యునివలె వెలుఁగుచున్న దుర్వాసమహర్షి వేదములను గట్టిగాఁ

జెప్పుకొనుచు వచ్చి యంబరీషుఁడు పారణమునకై ప్రయత్నించునపు డచ్చటికి తిథిగా వచ్చిచేరెను.

వ. వచ్చిన నమ్మునివరునకుఁ బ్రత్యుత్థానంబుసేసి కూర్చుండ గద్దియయిడి పాదంబులు గడిగి పూజించి సేమంబరసి తనయింట నన్నంబు గుడుపుమని నమస్కరించిన నమ్మహాత్ముండు సంతసించి భోజనంబునకు నంగీకరించి నిర్మలంబులగు కాళిందీ జలంబులం బరమధ్యానంబు సేయుచుమునింగి లేచిరాక తడవు సేసిన ముహూర్తార్థావశిష్ట యగుద్వాదశియందుఁ బారణ సేయవలయుటఁ జింతించి బ్రాహ్మణాతిక్రమణదోషంబునకు శంకించి విప్రజనంబుల రావించి వారల నుద్దేశించి. 16

టీ వచ్చినన్ = రాఁగా, అమ్మునివరునకున్ = ఋషిశ్రేష్ఠుఁడైన యాదూర్వాసునికి, ప్రత్యుత్థానంబుసేసి = ఎదురుగాఁనిపోయి (అతఁడు), కూర్చుండన్ = కూర్చుండుటకు, గద్దియ = ఆసనమును, ఇడి = వేసి, పాదంబులు గడిగిపూజించి, సేమంబుఅరసి = (ఋషులకుఁ దగిన) క్షేమవృత్తాంతము విచారించి, తనయింటన్ = అంబరీషుని యింటియందు, అన్నంబు, కుడుపుము = భుజింపుము. అని నమస్కరించినన్ = నమస్కారముచేయఁగా, ఆమహాత్ముఁడు = గొప్పప్రభావముగల యాదూర్వాసుఁడు, సంతసించి = సంతోషపడి, భోజనమునకున్ = పారణచేయుటకు, అంగీకరించి = ఒప్పుకొని, నిర్మలంబు = కల్మషములేనిది, అగు కాళిందీజలంబులన్ = అగునట్టి యమునానదీ తీర్థమునందు, పరమధ్యానంబు చేయుచున్ = పరమాత్మను ధ్యానించుచు, మునిఁగి = స్నానముచేసి, లేచిరాక, తడవుచేసినన్ = ఆలస్యముచేయఁగా, ముహూర్త అర్థఅవశిష్ట = ఒకగడియకాలము శేషించియున్నది, అగు ద్వాదశియందున్ = అగునట్టి ద్వాదశి తిథిలోఁ (రెండుగడియ లొకముహూర్తము- అందు సగమొకగడియ.) పారణచేయవలయుటన్ = పారణ సేయవలసినట్లు తటస్థించుటను, చింతించి = ఆలోచించి, బ్రాహ్మణ అతిక్రమణదోషంబునకున్ = బ్రాహ్మణునికి పెట్టకముందుగా భుజించుటవలని యపచారమునకు,

శంకించి = భయపడి, విద్వత్ జనంబులన్ = అనేకవిద్వాంసులను, రావించి = రప్పించి, వారల నుద్దేశించి = ఆవిద్వాంసులను గూర్చి (ఇట్లనియె).

తా. అంబరీషుఁ డట్లువచ్చిన దూర్వాసమహర్షి నెదుర్కొనిపోయిపిలుచుకొనివచ్చి బ్రాహ్మణులకుందగిన యొక యాసనముఁగూర్చుండఁబెట్టి యర్ఘ్య పాద్యాచమనీయముల నిచ్చిపూజించి,మీతపస్సు చక్కఁగ నెఱవేఱుచున్నదా? మీయాగము నెఱవేఱుచున్నదా? యని వారిని కుశలప్రశ్నము లడిగి తనయింట నాఁడు పారణము చేయునట్లు నమస్కరించి ప్రార్థించెను. ఆమహర్షియు సంతోషముతో నట్లే యొప్పుకొని మాధ్యాహ్నికానుష్ఠానమునకై యమునానదికిఁ బోయి యందు నీటిలోమునిఁగి పరమాత్మునిధ్యానించుచు మైమఱచి చాలసేపుదాఁక రాకుండెను. ఆపుడు ద్వాదశి యొకగడియమాత్రము మిలిగియుండెను. ఇంకను ఋషిరాలేదే! ఈశేషించియున్న ద్వాదశిగడియలో నైనను పారణ యగునా యని యపు డంబరీషుఁడు విచారపడి బ్రాహ్మణుని మీఱి ముందుగాఁ బారణము చేసినచో మహాపచారము కలుగుననిభయపడుచు నేమియుఁ జేయఁదోఁపక గొప్పవిద్వాంసుల రప్పించి వారలతో నిట్లనియె.

క. ముని నీరునొచ్చి వెడలఁడు
చనియెడు ద్వాదశియు నింతఁ జనకయె యీలో
నన పారణ సేయవలయు
వినిపింపుం డర్హ ధర్మ విధ మెట్టిదియో. 17

టీ. ముని=దూర్వాసమహర్షి, నీరునొచ్చి=నీటిలోమునిఁగి, వెడలఁడు= లేచిరాఁడు, ద్వాదశియు = ద్వాదశితిథియు, చనియెడున్ = గడచిపోవును. ఇంతన్ = ఈశేషించియున్న ద్వాదశిగడియయైనను, చనకయె=కడవకయే, ఈలోనన్ = ఈమధ్యకాలమునందె, పారణ సేయవలయు=భోజనముచేయవలెను. అర్హ ధర్మ విధము = ఇప్పటికిఁదగినదియు న్యాయమైనదియు నగువిధము, ఎట్టిదియో, వినిపింపుఁడు = (నాకు) తెల్పుఁడు.

తా. ఓవిద్వాంసులారా! మనయింటఁ బారణమునకై నేనుబిలిచిన దూర్వాసమహర్షి స్నానార్థమైపోయి నీటిలోమునిఁగి యింకను లేవనేలేదు. ద్వాదశిగడియలన్నియు దాఁటిపోయినవి. ఈశేషించియున్న ద్వాదశిగడియ

గడవక మున్నైనను నాకుఁ దప్పక పారణ సేయవలయును. ఆయనరాకమునుపు పారణచేయుటయుఁ దప్పుగదా! ప్రకృత మెట్లునడచుకొన్నచో నావ్రతము భంగముకాదో, ఋషివిషయమై యపచారము సంభవింపదో, అట్టి యుక్తమైన ధర్మమార్గమును నాకుఁ జెప్పుఁడు.

వ. అని పలుకు రాజునకు బుధజను లి ట్లనిరి. 18

టీ. అని=ఈరీతిగా, పలుకురాజునకున్=అడుగునట్టియంబరీషునికి, బుధజనులు=పండితులు, ఇట్లు=పైఁజెప్పఁబోవురీతిగా, అనిరి=ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి.

ఆ. అతిథిపోయి రామి నధిపయీద్వాదశి
పారణంబు మానఁ బాడిగాదు
కుడువకుంట గాదు కుడుచుటయును గాదు
సలిలభక్షణంబు సమ్మతంబు. 19

టీ. అధిప=ఓరాజా! అతిథి=భోజనమునకై పిలువఁబడినదూర్వాసుఁడు, పోయి=స్నానమునకైపోయి, రామిన్ = ఇంతసేపురాకుండుట మాత్రముననే, ఈద్వాదశిపారణంబు = ద్వాదశిగడియలలోఁ జేయఁదగిన యీ పారణము, మానన్=వదలుట, పాడిగాదు = యుక్తముకానేరదు. కుడవకుంట=పారణము చేయకుండుట, కాదు=కానేరదు. కుడుచుటయు = భోజనము చేయుటయును, కాదు. సలిలభక్షణంబు = నీరుపారణచేయుట, (కాననిదియే), సమ్మతంబు=ఇష్టమైనది.

తా. ఓరాజా! అతిథిరాలేదన్నంతమాత్రముననే యీ పారణవ్రతమును నీవు చెడఁగొట్టుకొనుట యుక్తముగాదు. అందులకై నిన్ను ముందుగా భుజింపుమని చెప్పము. నీటితోఁ బారణముచేయుము. ఇది భోజనములోను జేరదు. ఉపవాసములోను జేరదు. కాన దీనిచే నీకతిథినిమీరిన దోషమును రాదు. నీవ్రతభంగముకాదు. ఇదియే మాకిప్పటికిం దోఁచినధర్మము.

వ. అని ధర్మసందేహంబు వాపిన నారాజర్షిశ్రేష్ఠుండు మనంబున హరిం దలంచి నీరపారణంబుచేసి జలంబుల మునింగిన తపసిరాక కెదురుచూచుచున్న సమయంబున. 20

టీ. ధర్మసందేహము = ఎట్లుచేసినధర్మమగునో యనునట్టి తనసందేహమును; అని = ఈక్రిందఁజెప్పినట్లు, వాసినన్ = తొలఁగింపఁగా, ఆరాజర్షిశ్రేష్ఠుండు=ఆయంబరీషుఁడు, మనంబునన్ = మనస్సునందు, హరిన్, తలంచి= ధ్యానముచేసి, (విద్వాంసులమాటమీఁద నేనుజేయు నీకార్యము సరియైనను దప్పైనను నీవే క్షమింపవలెనని శ్రీవిష్ణుమూర్తిని బ్రార్థించి) నీరపారణంబుచేసి= నీటినిద్రాగి, జలంబులన్ = యమునాతీర్థమునందు, మునింగిన తపసిరాకకున్ = మునిఁగియున్న దూర్వాసుఁడువచ్చుటకు, ఎదురుచూచుచున్న సమయంబునన్ = కాచుకొనియున్న కాలమున.

తా. అనిచెప్పి విద్వాంసు లారాజు ధర్మసందేహమును దీర్చిరి. అంత రాజెంతటివారికైనను ధర్మసూక్ష్మము తెలియుట యసాధ్యముకాన దాను జేసెడి కార్యమొకప్పుడు తప్పైనచోఁ దన్నుక్షమించునట్లు శ్రీవిష్ణుమూర్తిని ధ్యానించి ప్రార్థించుచుఁ దనద్వాదశీపారణావ్రతమును నీటితోఁ బూర్తిచేసికొనెను. ఆపిమ్మట నీటిలోమునిఁగియున్న దూర్వాసుఁ డెప్పుడువచ్చునా యని కాచుకొనియుండెను. అట్టిసమయంబున.

సీ. యమునలోఁ గృతకృత్యుఁడై వచ్చి రాజుచే
సేవితుండై రాజుచేష్టితంబు
బుద్ధిలో నూహించి బొమముడిమొగముతో
నదరెడిమేనితో నాగ్రహించి
రెట్టించి యాఁకలి కొట్టుమిట్టాడంగ
నీసంపదున్మత్తు నీనృశంసు
నీదురహంకారు నిందఱుఁ గంటిరే
విష్ణుభక్తుఁడు గాఁడు వీఁడునన్నుఁ
తే. గుడువరమ్మని మునుముట్టఁగుడిచినాఁడు
ధర్మభంగంబుచేసి దుష్కర్ముఁ డయ్యె
నయిన నిప్పుడ చూపెద నన్నిదిశల
నేనుగోపింప మాన్పువాఁ డెవ్వఁడనుచు. 21

టీ. (వైపద్యములోనిమునీంద్రుఁడను పదము నిచ్చటఁ గర్తగాఁ దీసి కొనవలెను.) మునీంద్రుఁడు = దూర్వాసుఁడు, యమునలోన్ = యమునానది యందు, కృతకృత్యుఁడై = తనయనుష్ఠానమును నెఱవేర్చుకొన్నవాఁడై, వచ్చి = (రాజునివసించుచోటికి) వచ్చి, రాజుచే = అంబరీషునిచే, సేవితుండై = నమస్కరింపఁబడినవాఁడై, రాజుచేష్టితంబు = తానురాకముందే యంబరీషుఁడు నీటి పారణము చేయుటను, బుద్ధిలో ఊహించి = బుద్ధియందాలోచించి తెలిసికొని, భ్రూకుటీముడిమొగముతోన్ = (కోపముచే) వంకరలైన కనుబొమ్మలుగల మొగముతోను, అదరెడిమేనితోన్ = కంపించుచున్న శరీరముతోను (కూడినవాఁడై), ఆగ్రహించి = కోపించి, ఆఁకలి, రెట్టించి = (కోపముచేత) అధికమై, కొట్టుమిట్టాడంగన్ = బాధింపఁగా, ఈ సంపత్ ఉన్మత్తున్ = ఐశ్వర్యముచేతమదించినవీనిని, ఈనృశంసున్ = ఈ క్రూరుని, ఈదురహంకారుని = (తానే గొప్పప్రభువని) యహంకారమునొందిన యీయంబరీషుని, ఇందఱున్ = ఇచ్చటనున్నమీరందఱును, కంటిరే = చూచితిరా! వీఁడు = అంబరీషుఁడు, విష్ణుభక్తుఁడు = శ్రీవిష్ణుమూర్తిపై వాస్తవభక్తికలవాఁడు, కాఁడు = కానేరఁడు (ఏలయన), నన్నున్ = ఋషిశ్రేష్ఠుఁడైన నన్ను, కుడువన్ = భోజనముచేయుటకు, రమ్మని (పిలిచి), మునుమున్న = నేను రాకనునుపే, కుడిచినాఁడు = (తాను) భోజనము చేసినాఁడు (కాఁబట్టి), ధర్మభంగంబుచేసి = ధర్మమార్గమును జెఱిచి, దుష్కర్ముఁడు = పాపి, అయ్యెన్. అయినన్ = అయినప్పటికిని, ఇప్పుడ = ఈ నిమిషముననే, చూపెదను = నాశక్తిని గనఁబఱిచెదను, నేను, కోపింపన్, అన్నిదిశలన్ = సమస్తదిక్కులందును, ఎవ్వఁడు, మాన్పువాఁడు = నాకోపము నెదిరించి యణఁచువాఁడు, అనుచున్ = అని చెప్పుచు.

తా. అంత ననుష్ఠానమునకై పోయియున్న దూర్వాసమహర్షి తన యనుష్ఠానముతీర్చికొని యంబరీషుని నివాసమునకువచ్చి, తనకై కాచుకొనియున్న రాజు లేచి వచ్చి తన్ను నమస్కరింపఁగాఁ జూచి, యతఁడు తనకుముందుగాఁ బారణముచేసినసంగతి నారాజునడతనుబట్టి యూహించి తెలిసికొని యతనిపై మిక్కిలి కోపపడెను. అంత ఋషిమొగము చిటమటపడ నారం

, శరీరము కంపమునొందినది. ఆకోపమునకాఁకలి మఱింతయధికమైనది. ...ట్లు మిక్కిలి యుగ్రమాపడి యచ్చటనున్న జనులతో నారాజును ఓజనులారా! యీరాజు క్రూరస్వభావుఁడు. తానే గొప్పసంపన్నుఁ గొప్పప్రభువనియు నహంకారపడుచున్నాఁడు. నేఁడు ద్వాదశి యని బారణకై పిలిచి నేనురాకమును పే వీఁడు పారణ ముగించుకొన్నాఁడు. ...ద్దల నవమానించి యధర్మముచేసినవీఁడు మహాపాపియే కాని వాస్తవ ...ష్ఠభక్తుఁడగునా? నాకుఁగోపమువచ్చె నేని యీలోకమందెవ్వరు గాని లేరు. అట్టి నాశక్తిని వీఁడు తెలిసికొనలేదు కాఁబోలు. కానీ, నా ...పి వీనిపాఁ ... రణించెదను. అనిచెప్పెను.

...పెటఁ బొగ్లుగిఁటుచును భీకరుఁడై కనుఁగ్రేవనిప్పుకల్ ...టపాటరాలగండములుబొంగ మునీంద్రుఁడుహుంకరించు ...క్, జటమొదలంటఁగాఁ బెఱికి చక్కనదానన కృత్యనా ...ధ్గో, త్కటవలమానహస్తయుతఁగా నొనరించి నయించె ...జూపై. 22

టీ. మునీంద్రుఁడు = దూర్వాసుఁడు, పెటపెటన్ = పెటపెటమని ...యునట్లు, పండ్లుగీఁటుచును = పండ్లుకొఱుకుచు, కనుఁగ్రేవన్ = కన్నుల ...షి, నిప్పుకల్ = నిప్పుకణములు, పొటపొటరాలన్ = మిక్కిలియధిక బడుచుండఁగా (కన్నులకొనలెఱ్ఱవాఱఁగా), గండములు = కణఁతలు, ... = ఉబ్బుచుండఁగా, భీకరుఁడై = భయంకరాకారముకలవాఁడై, ...ంచుచున్ = హుమ్మనిశబ్దముచేయుచు, జటను = తలలోని యొకజడను, ...టఁగా = అడుగునుండి, పెఱికి = ఊడఁదీసి, దానన్ అ = ఆజడ కృత్యన్ = కోపరూపమైన యొకదేవతను, ఆయుధ...యుతఁగాన్ - =ఖడ్గముతో, ఉత్కటవలమాన=మిక్కిలి తిరుగుచున్న, హస్త=చేతితో, ...గాన్ = కూడినదానినిగా, చక్కన = తోడనే, ఒనరించి = పుట్టించి ...న్, నయించెన్ = పంపెను.

తా. తర్వాత దూర్వాసుఁడు మహాకోపముతోఁ గన్నులెఱ్ఱచేసికొని కణఁత లదరునట్లు పండ్లు పెటపెటఁ గొఱకుచు మహాభయంకరాకారుఁడై యుండి హుమ్మనియారాజును బెదరించెను. వెంటనే తనతలనుండియొకజడను మొదలంటఁబెఱికి చేతఁగ త్రిత్రిప్పుచున్న యొకకోపదేవతను సృజించి యతనిపైఁ బ్రేరేపించెను.

వ. అంతన్. 23

టీ. అంతన్ = అటుపిమ్మట.

క. కాలానలసన్నిభయై
శూలాయుధహస్తయగుచు సుఱసుఱ స్రుక్కన్
నేలఁబదంబులఁ ద్రొక్కుచు
వ్రాలి మహాకృత్య మనుజవల్లభుఁ జేరెన్. 24

టీ. మహాకృత్య=గొప్పయాకారముగలయాకోపదేవత, కాల అనిల సన్నిభయై = ప్రలయకాలమందలియగ్నితో సమానమై, శూల ఆయుధహస్త అగుచున్ = త్రిశూలాయుధముచేతియందుఁ గలదియగుచు, నేలను = భూమిని, పదంబులన్ = అడుగులతో, సుఱసుఱ స్రుక్కన్=తల్లడిల్లునట్లు. త్రొక్కుచు, వ్రాలి = విజృంభించివచ్చి, మనుజవల్లభున్ = అంబరీషుని, చేరెను.

తా. అంత మఱియొకచేతఁ ద్రిశూలము పట్టుకొని భయంకరాకారయగునాకృత్య ప్రలయకాలాగ్నివలె మిక్కిలి తీవ్రముగామండిపడి భూమితల్లడిల్లునట్లు తనయడుగులతోఁ ద్రొక్కుచు విజృంభించి యారాజునొద్దకుఁ బోయిచేరెను.

ఆ. ఆప్రకార మెఱిఁగి హరి విశ్వరూపుండు
వెఱ్ఱితపసిసేయు వేడబంబు
జక్కఁబెట్టుమనుచుఁ జక్రంబుఁబంచిన
వచ్చెనదియుఁ బ్రళయవహ్నిపగిది. 25

టీ. విశ్వరూపుండు = ప్రపంచమంతయుఁ దనయాకారముగాఁ గల వాఁడగు, హరి = శ్రీవిష్ణుమూర్తి, వెఱ్ఱితపసి = అవివేకియైన యాదూర్వాసుఁడు, ఆప్రకారము = అతీరున, చేయు వేడబంబు = చేయుఁనట్టివికారకార్యమును, ఎఱిఁగి = తెలిసికొని, చక్కఁబెట్టుము = అణఁచివేయుము. అనుచున్, చక్రంబును = చక్రాయుధమును, పంచినన్ = ప్రయోగింపఁగా, అదియును= ఆచక్రాయుధమును, ప్రళయవహ్నిపగిదిన్ = ప్రలయకాలపునిప్పువలె (మండిపడుచు), వచ్చెను.

తా. శ్రీవిష్ణుమూర్తి ప్రపంచాకారుఁడు గాన నెచ్చట నేది జరిగినను నాయనకుఁ జక్కఁగఁ దెలియుచుండును. కాఁబట్టి దూర్వాసుఁడట్లు వెఱ్ఱితనముగాఁజేసిన యాదుష్కార్యమును విష్ణుమూర్తి తెలిసికొని యతని యహంకారమునణఁచివేయుఁనట్లు తనచక్రాయుధముతోఁ జెప్పిపంపెను. అదియుఁ బ్రలయకాలాగ్నివలె మండిపడుచు నాదూర్వాసునియొద్దకు వచ్చిచేరెను.

వ. వచ్చి ముని సేసిన కృత్యను దహించి తనవిసనక మునివెంటం బడిన మునియు మేరుగుహఁ జొచ్చిన నదియు నురగంబు వెనుకొనుదవానలంబు తెఱఁగునఁ దోఁచొచ్చి మఱియును. 26

టీ. వచ్చి (చక్రము కర్త), ముని = దూర్వాసుఁడు, చేసినకృత్యను = సృష్టించినకోపదేవతను, దహించి = కాల్చి, తనివిసనిక = (అంతటితోఁ)దృప్తి పడక, మునివెంటంబడినన్ =దూర్వాసుని వెంబండింపఁగా, మునియు = దూర్వాసుఁడును (పాఱిపోయి), మేరుగుహన్ = మేరుపర్వతములోని యొకగుహను, చొచ్చినన్ = ప్రవేశింపఁగా, అదియును = ఆ చక్రాయుధమును, తోన్ = ఆ ఋషివెంబడియే, ఉరగంబును = పామును, వెనుకొను దవానలంబు తెఱంగునన్ = వెంబడించుకాఱుచిచ్చువలె, చొచ్చి = ప్రవేశించి, మఱియును = ఇంకను.

తా. అట్లు వచ్చిన యాచక్రాయుధ మంబరీషునిపై దూర్వాసుఁడు సృజించి పంపినయాకృత్యనుగాల్చి వేసి, యంతటితోఁ దృప్తిపడక యా ఋషిపైఁ బడి తఱిమెను. దానికి భయపడి ఋషియుఁ బరుగెత్తిపోయి మేరు

పర్వతములోని యొకగుహలోఁ బ్రవేశించెను. అదియును వదలక పామును వెంబడించుకొనివచ్చువలె నాతని దఱుముకొనిపోయి తాను నా గుహానుజొచ్చి నది. దూర్వాసునికృత్యముయొక్క తీక్ష్ణతకంటెను జక్రాయుధముయొక్క తీక్ష్ణత యధికమని సూచించుటకై యురగంబు వెనుకొనుదవానలంబు పగిదినని యుపమానము చెప్పెను.

మ. భువిఁ దూఱన్ భువి దూఱు నబ్ధిఁ జొరనబ్ధుల్ సొచ్చు నుద్వేగియై
దివిఁ బ్రాకన్ దివిఁ బ్రాఁకు దిక్కులకుఁ బోఁ దిగ్వీథులం బోవుఁ జి
క్కి వెసం గ్రుంగినఁ గ్రుంగు నిల్వ నిలుచుం గ్రేడింపఁ గ్రేడించు నొ
క్కవడిం దాపసు వెంటనంటి హరిచక్రం బన్యదుర్వక్రమై. 27

టీ. హరిచక్రంబు = శ్రీవిష్ణుమూర్తిచక్రాయుధము. అన్యదుర్వక్రమై = ఇతరు లెవ్వరిచేతను నెంతశ్రమపడియు వంకరగాఁ జేయుటకు సాధ్యపడనంత దృఢమైనదై (ఇతరుల కసాధ్యమైనదై), ఒక్కవడిన్ = మిక్కిలి వేగముతో, తాపసు వెంటన్ = దూర్వాసుని వెంబడి, అంటి = తగిలి, భువిన్ తూఱన్ = (దూర్వాసుఁడు) భూలోకములోఁ దూఱినపుడు, భువిన్ తూఱున్ = భూలోకములోఁ బ్రవేశించును. అబ్ధిన్ = సముద్రమందు, చొరన్ = ప్రవేశింపఁగా, అబ్ధుల్ చొచ్చున్ = సముద్రములలోఁ బ్రవేశించును. ఉద్వేగియై = అధికవేగముకలవాఁడై, (భయముకలవాఁడై. యని కొందఱు.) దివిన్ ప్రాకన్ = ఆకాశమునఁ బ్రాఁకి పోఁగా, దివిని ప్రాఁకును = ఆకాశమునఁ బోవును. దిక్కులకున్ పోన్ = దిక్కుదిక్కులకుఁ బాఱిపోఁగా, దిక్ వీథులన్ పోవున్ = దిక్కులందు వెంబడించి పోవును. చిక్కి = దగ్గఱఁ దగులుకొని, వెసన్ = శీఘ్రముగా, క్రుంగినన్ = వంగఁగా, క్రుంగున్ = వంగును. నిల్వన్ = నిలుచుండఁగా, నిలుచున్ = నిలువునచుండుచుఁ బైఁబడును. క్రేడింపన్ = తొలఁగఁగా, క్రేడించున్ = (వాని వెంబడి) తొలఁగును.

తా. శత్రువుల కసాధ్యమైన యావిష్ణుచక్రము భయపడి పాఱిపోవుచున్న యాదూర్వాసుని వెంబడించి మిక్కిలి వేగముగాఁ దఱుముచు నతఁడెచ్చటెచ్చటఁదూఱినను నచ్చటనంతఁ దూఱి యతనిని మిక్కిలి చిక్కువెట్టెను.

శా. ఏలోకంబునకైన వెంటఁబడి తో నేతెంచుచక్రానల
జ్వాలల్ మానుపువారు లేమిఁ జని దేవజ్యేష్ఠులోకేశు వాఁ
డాలోకించి విధాత విశ్వజననవ్యాపారపారీణరే
ఖాలీలేక్షణ చూడవే కరుణఁ జక్రంబు న్నివారింపవే. 28

టీ. ఏలోకంబునకైనన్ = ఏలాటిలోకమునకుఁ గాని, వెంటఁబడి = వెంబడించి, తోన్ = కూడ, ఏతెంచు చక్ర అనల జ్వాలల్ = వచ్చుచున్న నిప్పువంటి చక్రాయుధముయొక్క మంటలను, మానుపువారు = అణఁచువారు, లేమిన్ = లేకుండుటచేత, వాఁడు = దూర్వాసుఁడు, చని = (బ్రహ్మలోకమునకుఁ)బోయి, లోక ఈశున్ = సమస్తలోకమునకును బ్రభువైనవానిని, దేవ జ్యేష్ఠున్ = దేవతలలోఁ బెద్దయైన బ్రహ్మదేవుని, ఆలోకించి = చూచి, విశ్వ ... ఈక్షణ-విశ్వ = ప్రపంచమును, జనన = సృష్టిచేయుట యనెడి, వ్యాపార = కార్యమునందలి, పారీణరేఖా = పాండిత్యమే, లీల = క్రీడగాఁ గలిగిన, ఈక్షణ = కటాక్షముకలవాఁడా!, విధాత = బ్రహ్మదేవుఁడా! (ననున్) కరుణన్ = దయతో, చూడవే = కటాక్షింపవయ్యా! చక్రంబున్, నివారింపవే = తొలఁగింపవయ్యా.

తా. దూర్వాసుఁ డెచ్చటికిఁ బోయినను జక్రాయుధ మాతని వెంట నంటి నిప్పులు గ్రక్కుచుఁ దఱుముచుండెనే గాని, దానిని దొలఁగించి యతనిని గాపాడు వా రెవ్వరును లేరైరి. అంత నతఁ డాలోచించి సత్యలోకమునకుఁ బోయి బ్రహ్మదేవునిఁ జూచి, యో బ్రహ్మ! నీవు కొంచెము లీలతోఁ గటాక్షించి నంతనే సమస్తప్రపంచసృష్టియు నగును. అంతటిసామర్థ్యముగల నీవు నన్నుఁ గరుణతోఁ గటాక్షించి యాతఱుముకొని వచ్చుచున్న చక్రాయుధమును దొలంగించి నా ప్రాణములు రక్షింపవయ్యా యని ప్రార్థించెను.

వ. అనిన బ్రహ్మ యి ట్లనియె. 29

టీ. అనినన్ = ఇట్లు దూర్వాసుఁడు ప్రార్థింపఁగా, బ్రహ్మ, ఇట్లు = చెప్పఁబోవురీతిగా, అనియెన్.

అవ. భగవంతుఁడు తనలీలార్థమై నన్ను సృజించి నాకు సర్వలోకాధిపత్యము నిచ్చియున్నాఁడు. అతని కిట్లు పరతంత్రుఁడనైయున్న నే నతని చక్రాయుధమును దొలఁగింపలేనని బ్రహ్మ చెప్పుచున్నాఁడు.—

మ. కరమర్థిన్ ద్విపరార్థ సంజ్ఞ గలయీ కాలంబుఁ గాలాత్ముఁడై
సొరిదిన్ నిండఁగఁ జేసి లోకములు నాచోటున్ విభుం డెవ్వఁడో
పరిపూర్తిం గనుఁగ్రేవఁ గెంపుఁ గొలుపన్ భస్మంబులై పోవునా
హరిచక్రానలకీలకన్యుఁ డొకరుం డడ్డంబుగా నేర్చునే. 30

టీ. విభుఁడు = జగదీశ్వరుఁడైన, ఎవ్వఁడు = ఏవిష్ణుమూర్తి, కాలాత్ముఁడై = కాలస్వరూపుఁడై (కాలమునకు నంతర్యామియై); కరము=మిక్కిలి, అర్థిన్ = వేడుకతో, ద్విపరార్థసంజ్ఞ = ద్విపరార్థమనెడి పేరు, కలయీ కాలంబును = కలిగిన యీ ప్రపంచముండెడి కాలమును, సొరిదిన్ = క్రమముగా, నిండఁగఁ జేసి=నిండించి, కనుఁగ్రేవన్ = (తన) కన్నుల కొనలను, కెంపు=ఎఱ్ఱని కాంతిని, కొలుపన్ = కొనునట్లు చేయఁగా (లోకముపైఁ గొంచెము కోపపడి చూడఁగా), నాచోటు= నేనుండెడి సత్యలోకమును, లోకములు = ఇతరలోకములును, పరిపూర్తిన్ = అంతయును, భస్మంబులై పోవును = బూడిదయై పోవునో, ఆ హరి ..కీలకున్ - ఆ హరి చక్ర = అవిష్ణుమూర్తి చక్రాయుధమనెడి, అనల=నిప్పుయొక్క, కీలకున్ = మంటకు, అన్యుఁడొకరుండు=ఇతరుడొక్కఁడైనను, అడ్డంబుగా నేర్చునే = అటంకపడనగునా, (కానేరఁడు.)

తా. శ్రీవిష్ణుమూర్తి కాలస్వరూపుఁడై యుండి నా జన్మము మొదలు నాయాయుష్కాలమంతయుఁ బూర్తియగువఱకు నీలోకసృష్టియనెడి లీల ననుభవించుచుండి యా కాలము పూర్తి కానిచ్చి సమస్తలోకములను గొంచెము కోపదృష్టితోఁ జూచును. అంత నా యున్న సత్యలోకమును నితరలోకములును భస్మమై పోవును. ఇట్లు మా జననమరణములు శ్రీవిష్ణుమూర్తి యాజ్ఞానుసారమై జరుగుచుండఁగా నతని చక్రాయుధమును మే మెట్లు తొలఁగింపఁ గలుగుదుము.

(బ్రహ్మయొక్క జీవితకాలము బ్రహ్మకాలమానప్రకారము నూఱేండ్లు. అదంతయుఁ జేరి పరార్థమనఁబడును. అందు మొదటి యేఁబదియేండ్లు మొదటి పరార్థమనఁబడును. రెండవయేఁబది రెండవపరార్థమనఁబడును. (అట్టి రెండు విధములగు పరార్థములును నిటఁ దెలియనది.)

అవ. "అన్యుఁడొకరుం డడ్డంబుగా నేర్చునే" యనుదానిని వివరించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

ఆ. ఏను భవుఁడు దక్షుఁ డింద్రాదులును బ్రజా
పతులుభృగుఁడు భూతపతులుఁ శిరము
లందుఁదాల్తు మతనియాజ్ఞ జగద్ధితం
బంచుభూరికార్య మతుల మగుచు. 31

టీ. ఏను = బ్రహ్మ, భవుఁడు = శివుఁడు, దక్షుఁడు = దక్షప్రజాపతి, భృగుఁడు = భృగుమహర్షి, ప్రజాపతులు = దక్షభృగులు దప్పఁదక్కినయుప ప్రజాపతులును, ఇంద్రాదులును=ఇంద్రుఁడు మొదలగు దిక్పాలురును, భూత పతులును = పదునొకండుగురు రుద్రాదులును (మేమందఱమును జేరి), జగద్ధితం బంచున్ = లోకములకన్నిటికిని మేలని, భూరి కార్య మతులము అగుచున్ = గొప్పకార్యములను జేయఁదలంచినవారమై, అతనియాజ్ఞన్ =ఆశ్రీవిష్ణుమూర్తి యుత్తరువును, శిరములందున్ తాల్తుము = శిరసావహింతుము.

తా. బ్రహ్మలలోఁ బెద్దనగు నేనును, ఉపబ్రహ్మలని నాకుసహాయులు గానున్న దక్షాదులును, ఇంద్రాదిదిక్పతులును, శివుఁడును, ఆయనకు సహాయు లగుపదునొకండుగురు రుద్రులును నను మేమందఱమును గూడి శ్రీవిష్ణుమూర్తి యాజ్ఞను శిరసావహించి యదియే లోకములకెల్ల శుభప్రదమని యెంచి తదను సారముగనే సమస్తకార్యములను జేయుచున్నారము.

వ. కావున సుదర్శననివారణంబునకు నోపనని విరించి పలికిన దుర్వాసుండు కైలాసంబునకుం జనుదెంచి శర్వునాలో కించి చక్రిచక్రానుసారంబు తెలంగెలింగించిన నమ్మహాదే వుం డి ట్లనియె. 32

టీ. కావునన్, సుదర్శననివారణంబునకుం = చక్రాయుధమును దొలఁగించుటకు, ఓపను = శక్తుఁడనుగాను, అని, విరించి = బ్రహ్మ, పలికినన్ = చెప్పఁగా, దుర్వాసుండు, కైలాసమునకున్ = కైలాసపర్వతమునకు, చను దెంచి=పోయి, శర్వున్ = ఈశ్వరుని, ఆలోకించి = చూచి, చక్రిచక్ర అను సారంబు తెఱంగు = శ్రీవిష్ణుమూర్తి చక్రాయుధము తన్ను వెంబడించి తఱుము కొనివచ్చెడివిధము ను. ఎఱింగించినన్ = తెలుపుకొనఁగా, ఆ మహాదేవుండు = ఆ పరమశివుఁడు, ఇట్లు = చెప్పఁబోవురీతిగా, అనియె.

తా. చక్రాయుధమును దొలఁగింపఁ దనకుఁ జేతఁగాదని బ్రహ్మచెప్పిన మీఁదట దుర్వాసుఁడు కైలాసమున నీశ్వరుని సన్నిధానమునకుంబోయి తన్ను విష్ణుచక్రాయుధము తఱుముకొని వచ్చుచున్న విధమునంతయుఁ జెప్పెను. అది విని పరమేశ్వరుఁడు దూర్వాసునితో నిట్లనెను.

అవ. చక్రాయుధమును దొలఁగింపఁ దనకు శక్తిలేదని శివుఁడు చెప్పఁ దలఁచి, బ్రహ్మాదులైన తామెల్లరును శ్రీవిష్ణుమూర్తివల్ల పుట్టి యతని సంకల్పానుసారముగనే సంచరించుచుందుమనియు, నతని మాయలోఁబడియున్నార మనియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. వినవయ్య శంబ్రి యేపిశ్వేశ్వరునియందుఁ
జతురాస్యజీవకోశములు పెక్కు
వేలసంఖ్యలుగూడి వేళతోనిబ్బంగి
నగుచుండుఁ జనుచుండు నదియుఁగాక
యెవ్వానిచే భ్రాంతి నేమందుచున్నార
మేను దేవలుఁడు సురేంద్రసుతుఁడు
నారదుఁడజుఁడు సనత్కుమారుఁడుధర్ముఁ
డాకపిలుఁడు మరీచ్యాదులఖిల
ఆ. నిర్జరులును సిద్ధ నివహమెవ్వనిమాయ
యెఱుఁగలేము మూల మిట్టి దనుచు

నట్టినిఖిలనాథు నాయుధశ్రేష్ఠంబుఁ
దోలఁగఁజేయమాకు దుర్లభంబు. 33

టీ. తండ్రి = పూజ్యుఁడైన యోదూర్వాసుఁడా! (నాపలుకులను) వినవయ్య. ఏ విశ్వేశ్వరునియందుఁన్ = సమస్తప్రపంచమునకును నీశ్వరుఁడైన యే విష్ణుమూర్తియందు, పెక్కువేలసంఖ్యలు = అనేకసహస్రసంఖ్యలు గలవియైన, చతురాస్య జీవకోశములు - చతురాస్య = బ్రహ్మదేవుని యధీనములై యున్న, జీవకోశములు=ప్రాణులుండుచోటగు బ్రహ్మాండములు, వేళతోఁగూడి = సృష్టికాలముతో నొకటిగాఁజేరి, ఈ భంగిన్ = ఈవిధమున, అగుచునుండును = కలుగుచుండును. వేళతోఁగూడి = ప్రళయకాలమున నొకటిగాఁజేరి, చనుచుండున్ = నశించుచుండును. అదియుఁగాక = అంతమాత్రమేగాక, ఏము = నేను బ్రహ్మమొదలగువారము, ఎవ్వాని చేన్ =ఏవిష్ణుమూర్తిసంకల్పానుసారముగా (ఈ బ్రహ్మాండములందు) భ్రాంతిని, అందుచున్నారము=(పురుగులవలెనిటునటు) తిరుగులాడుచున్నారము. ఏను = నేను, దేవలుఁడు = దేవలఋషి, అసురేంద్రుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, నారదుఁడు, అజుఁడు=బ్రహ్మ, సనత్కుమారుఁడు, ధర్ముఁడు = యమధర్మరాజు, ఆ కపిలుఁడు = లోకప్రసిద్ధుఁడైన కపిలమహర్షి, మరీచి ఆదులు=మరీచిమహర్షి మొదలగు వారు, అఖిలనిర్జరులును=సమస్తదేవతలును, సిద్ధనివహము = సిద్ధులసమూహము, ఎవ్వనిమాయను = ఏ శ్రీవిష్ణుమూర్తిమాయను, మూలము ఇట్టిది అనుచున్ = దీనికిఁ గారణ మిదియనుచు, ఎఱుఁగలేము. అట్టి...శ్రేష్ఠంబున్ = సమస్తప్రపంచములకును బ్రభువులైన యావిష్ణుమూర్తియొక్క యాయుధశ్రేష్ఠమైనచక్రమును, తొలఁగఁజేయన్ = తొలంగించుట, మాకు, దుర్లభంబు = అసాధ్యము.

తా. ఓదూర్వాసుఁడా! నేనొక్కమాటఁ జెప్పెదను. మిగుల జాగ్రత్తతో వినుము. నేను నావంటిజీవములును జేరిన యీ బ్రహ్మాండము మన బ్రహ్మదేవునివశమున నున్నదిగదా! ఇట్టిబ్రహ్మాండములు వేలకొలఁదికలవు. అవి వానివానికని యేర్పడిన బ్రహ్మలకు స్వాధీనములై యుండును. సృష్టికాలమురాఁగానే యవియు నావిష్ణుమూర్తియందుండి యొక్కటేతూరి కలుగుచున్నవి. అట్లె

సంహారకాలమున నవియన్నియు నొక్కటేతూరి యతనియందు లయమగుచున్నవి. కాన, నతఁడు చిదచిచ్ఛరీరకుఁడు. అంతియ కాక మేమందఱము నతని యాజ్ఞప్రకార మీబ్రహ్మాండమునందుఁ బురుగులవలె నిటునటు దిరుగుచున్నారము. మేమందఱ మతనిమాయలోఁబడి మునిఁగి యామాయకు మూలమేమిరా యని యాలోచించియుఁ దెలియలేకున్నారము.

వ. మునీంద్రా నీవు నమ్మహాత్ముని శరణంబు వేఁడుము. అతండు
మేలుసేయం గలవాఁడని పలికిన నీశ్వరునివలన నిరాశుండై
దుర్వాసుండు వైకుంఠనగరంబునకుం జని. 34

టీ. ముని ఇంద్రా = ఓదూర్వాసమహర్షి ! నీవును, అమ్మహాత్మునిన్ = (పరమదయాళువు. ఆశ్రితరక్షకుఁడునిత్యాది) మహాత్త్వముగల యాశ్రీవిష్ణుమూర్తినే, శరణంబు = రక్షకునిఁగా, వేఁడుము = ప్రార్థింపుము. అతండు = ఆవిష్ణుమూర్తి, (నీకు) మేలుచేయంగలవాఁడు = సుఖమునుగలిగింపఁగలఁడు, అనిపలికినన్, దూర్వాసుండు, ఈశ్వరునివలనన్ = శివునియొద్ద, నిరాశుండై = రక్షించుననెడి యాశను వదలినవాఁడై, వైకుంఠనగరంబునకున్ = బ్రహ్మాండములోని కార్యవైకుంఠమనెడిపట్టణమునకు, చని = పోయి. (పైపద్యముతోఁ జేరియన్వయము.)

తా. సమస్తకల్యాణగుణములుగల శ్రీవిష్ణుమూర్తిని శరణొందితివేని నీకీచక్రాయుధబాధతొలంగునని శివుఁడు చెప్పఁగా విని దూర్వాసుఁడు రుద్రుఁడీబాధను దొలఁగించుఁగదా యనెడి యాశను వదలుకొని యచ్చటినుండి బయలుదేఱి కార్యవైకుంఠమునకుఁ బోయెను.

శా. ఆవైకుంఠములోని భర్మమణిసౌధాగ్రంబు పై లచ్చి దాఁ
గ్రేవన్ మెల్లన నర్మభాషణములం గ్రీడింపఁ బుణ్యున్ హరిన్
దేవాధీశ్వరుఁ గాంచి యోవరద యోదేవేశ యోభక్తర
క్షావిద్యాపరతంత్ర మానుపఁగదే చక్రానలజ్వాలలన్. 35

టీ. ఆవైకుంఠ...పైన్ - ఆవైకుంఠములోని = ఆవైకుంఠనగరమందలి, భర్మ మణి సౌధ అగ్రంబుపైన్ = బంగారుతోను రత్నములతోను గట్టఁబడిన

యింటి మేడపైన, లచ్చి = శ్రీమహాలక్ష్మీదేవి, తాను, మెల్లన = మృదువుగా, నర్మభాషణములన్ = భావగర్భితములైన మాటలతో, క్రేవన్ = శ్రీవిష్ణుమూర్తి ప్రక్కన, క్రీడింపన్ = వేడుకగానుండఁగా, దేవాధీశ్వరున్ = బ్రహ్మరుద్రాది సమస్తదేవతలకును ప్రభువైనవానిని, పుణ్యున్ = ఆశ్రితులనుబవిత్రపఱుచు వానిని, హరిన్=ఆశ్రితులపాపములను హరించునట్టి శ్రీవిష్ణుమూర్తిని, కాంచి= చూచి, ఓదేశ = బ్రహ్మరుద్రాదిసమస్తదేవతలకును ప్రభువైనవాఁడా! భక్తరక్షా విద్యాపరతంత్ర = ఆశ్రితులనురక్షించుట యనువిద్యకుఁ బరాధీనమైనవాఁడా! ఓ వరద = ఆశ్రితులకు వలసిన వరములనిచ్చునట్టి యో శ్రీమన్నారాయణా ! చక్రానలజ్వాలలన్ = చక్రాయుధమనెడి యగ్నియొక్క మంటలను, మాన్పఁ గదే = తొలఁగింపవయ్యా.

తా. వైకుంఠమునందు రత్నములతోను బంగారముతోను గట్టఁబడి వెల యుచున్న యొకగృహంబును గాంచి దూర్వాసుఁ డామెడపై కెక్కిచూచెను. అందు శ్రీమహాలక్ష్మీదేవి శ్రీవిష్ణుమూర్తిప్రక్కనుండి యాశ్రితరక్షణమును గూర్చి నర్మోక్తులు మాటలాడుచు సంతోషపఱుచుచున్నది. ఆమాటల కలరి సకల దేవోత్తముఁడైన శ్రీమన్నారాయణమూర్తియు నాశ్రితులపాపములను దీర్చి వారలను పరిశుద్ధులం జేయుదీక్షతో వెలయుచున్నారు. అట్టి సమయంబును గాంచి వారియెదుట నిలిచి దూర్వాసుఁ డిట్లు మొఱపెట్టుకొనెను. ఓస్వామీ! నీవు బ్రహ్మాదిసకలదేవతలకును నీశ్వరుఁడవు. తమవల్లఁగాదని వారు విడిచినవాని నెల్ల నెఱవేర్చి కాపాడువాఁడవు నీవే. ఆశ్రితులకష్టములను దొలఁగించి వారి కోరికల నీడేర్చుటయే నీకు సదాకార్యము. అదితప్ప నీకు వేఱుకార్యము లేదు. నేను నీ పాదముల నాశ్రయించితిని. నీ చక్రాయుధమువలని బాధను దొలఁ గించి నన్ను రక్షింపవయ్యా.

అవ. తనకుఁ జక్రాయుధమువలని బాధ కలిగినందులకుఁ గారణము మనవి చేసికొనుచు నిట్టి నాకష్టమును దీర్చి నన్నుఁ గాపాడ వలంతివి నీవే యని

సూచింప నెంచి శ్రీవిష్ణుమూర్తి నామధేయమునకుం గల మహిమను బొగడు చున్నాఁడు.—

ఉ. నీమహిమార్ణవంబు మది నిక్కముగా నెఱుఁగంగలేక నీ
ప్రేమకువచ్చుదాసులకుఁ గ్రించుదనంబున నెగ్గు సేసితిన్
నామఱపుల్ సహింపు మట నారకుఁడైన మనంబులో భవ
న్నామము చింతసేసిన ననంతసుఖస్థితి నొందకుండునే. 36

టీ. నీమహిమ అర్ణవంబును = సముద్రమువలె నపారమైన నీప్రభావమును, మదిన్ = మనస్సునందు, నిక్కముగాన్ = వాస్తవముగా, ఎఱుఁగలేక = తెలిసికొనలేక (మఱచి), నీప్రేమకువచ్చుదాసులకున్ = నీప్రీతిపాత్రులైన నీభక్తులకు. (అంబరీషునికి గౌరవార్థమై బహువచనము) క్రించుఁదనంబునన్ = నీచస్వభావముచేత, ఎగ్గు = కీడు, చేసితిని, నామఱపుల్ = నాయజ్ఞానము వలని నేరమును, సహింపుము = క్షమింపుము (నాయపరాధమును క్షమించుట నీకుయుక్తమే. ఏలయన, అటన్ = ప్రసిద్ధమైన నరకమునందు, నారకుఁడైనను = నరకబాధ ననుభవించువాఁడైనను, మనంబులోన్ = తనమనస్సులో, భవన్నామమున్ = నీనామధేయమును, చింతచేసినన్ = (తనకష్టములను దొలఁగించునట్టిదని) ధ్యానించినయెడల, అనంతసుఖస్థితిన్ = స్థిరమైనసుఖదశను. ఒందకుండునే = పొందకుండునా, (తప్పకపొందును.)

తా. ఓస్వామి! నీమహత్త్వము పెద్దసముద్రమువలె నపారమైనది. నేను మిక్కిలి హీనుఁడనుగాన దాని వాస్తవమును దెలిసికొనలేక నీకత్యంతప్రియభక్తుఁడైన యంబరీషమహారాజును నానీచబుద్ధికిఁ దగినట్లవమానపఱిచి యతనికిఁ గీడుచేసితిని. అట్లుచేయుటవలనఁ దప్పునాదే? నేనుదెలియకచేసినతప్పు మన్నింపవయ్యా! సాధ్యుఁడనని నన్నుఁ ద్రోసిపుచ్చకుమయ్యా! ఒకఁడు నరకములోఁబడి యల్లాడుచున్నను దనకష్టములు తొలఁగుటకై నీనామధేయమును స్మరించెనేని వాని కాకష్టము తొలఁగుటయేకాక స్థిరమైన

సౌఖ్యముకూడ లభించునుగదయ్యా! నీనామధేయమునకే యింతమహాత్త్వ మున్నప్పుడు నీమహాత్త్వమును గూర్చి చెప్పవలెనా? కాన నన్నుఁ దప్పక కాపాడవలెను.

వ. అనిపలికి పాదకమలములకు మ్రొక్కి లేవకయున్న దూర్వా
సునిం గని హరి యిట్లనియె 37

టీ. అని పలికి = ఇట్లుప్రార్థించి, పాదకమలంబులకున్ = తామరపూవుల వలె నందమ్మలై యున్న శ్రీవిష్ణుమూర్తి పాదములకు, మ్రొక్కి = నమస్కరించి, లేవకయున్నదూర్వాసున్ = లేవక యట్లేపడియున్న దూర్వాసుని, హరి = శ్రీవిష్ణుమూర్తి, కని = చూచి, ఇట్లనియె.

తా. దూర్వాసుఁ డిట్లు తనప్రార్థనను విన్నవించుకొనుచు శ్రీకృష్ణమూర్తి పాదపద్మములకు సాష్టాంగముగా మ్రొక్కి తన్నుఁ గాపాడునంతవఱకు లేచుట లేదని యట్లే పడియుండెను. అంత హరిఁగని శ్రీవిష్ణుమూర్తి యిట్లనియె.

అవ. ఓదూర్వాసా! నారదుఁడు నానామస్మరణచేసి తనకష్టములనుండి తొలఁగి స్థిరమైన సుఖమునొందెనని నీవుచెప్పినది సరియే. అతని యపరాధము నన్ను గుఱించినదే యయియుండునుగాని నాభక్తుని గుఱించినదికాదు కాన నతనికష్టములు తొలఁగెను. నాభక్తునిగుఱించిన యపరాధమును మన్నించుట నాకు వీలుపడదు. నేను భక్తులకుఁ బరతంత్రుఁడనేకాని వారిని మీఱిపోవువాఁడనుగాను. ఇది వేదాంతములందుఁ బ్రసిద్ధమైయుండఁగా నన్నడిగెదవేల?. నీవు నాభక్తుని కపరాధముచేసితివి. అది నేనెట్లు మన్నింపఁగలను? అని సూచనయగునట్లుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు.—

చ. చలమునఁ బుద్ధిమంతులగుసాధులు నాహృదయంబులీల దో
గిలికొనివాని యుందురు కఱల్చిన భక్తిలతాచయంబులన్
నిలువఁగ నుష్ఠ కట్టుదురు నేరుపుతో మదకుఁ భక్తివడిన్
వలలనఁ బట్టి భక్తజనవత్సలతం జనుచుందుఁ దాపసా. 38

టీ. తాపసా = ఓదూర్వాసా! బుద్ధిమంతులు=గొప్పజ్ఞానముకలవారు, అగుసాధులు = అగునట్టిసత్పురుషులు, చలమునన్ = పట్టుదలతో, లీలన్ =

అనాయాసముగా, నాహృదయంబును = నామనస్సును, దొంగిలికొనిపోవుచుందురు=అపహరించుకొనిపోవుచుందురు. (మఱియు) అకల్మష భక్తిలతాచయంబులన్ - అకల్మష = నిష్కల్మషమైన, భక్తిలతా = భక్తియనెడితీఁగలయొక్క, చయంబులన్ = సమూహములచేత, నేరుపుతోన్ = సామర్థ్యముతో, మదకుంభికైవడిన్ = మదపుటేనుఁగునువలె, నిలువఁగఁబట్టి = నిట్టనిలువునసే, కట్టుదురు. (కాఁబట్టి) భక్తజనవత్సలతన్ = భక్తులపైనున్న వాత్సల్యముతో, వలలకున్ = (భక్తులయొక్క భక్తియనెడి) వలలకు, చిక్కి= తగులుకొని, చనుచుందున్ = ఉందును.

తా. బ్రహ్మవేత్తలు తమసర్వేంద్రియములచేతను నాకే సమస్తోపచారములను జేయవలెనని మిక్కిలి పట్టుదలతో నుందురు. వారి పట్టుదలకు మెచ్చి నామనస్సు వారికి లోఁబడును. అంతియకాక తీఁగలచేత నేనుఁగుఁగట్టునట్లు, వారు తమభక్తిచేత నామనస్సును నిట్టనిలువునఁ బట్టి కట్టివేయుదురు. వారి భక్తియనెడి వలలోఁ జిక్కి నామనస్సు వారికి లోఁబడియుండును. దానంజేసి నామనస్సు వారి యిష్టానుసారము నడుచుచుండును. నే నిట్లు భక్తికిమెచ్చి వారిపై వాత్సల్యముంచి వారికిఁ బరతంత్రుఁడనై యుండుట నాకన్నివిధముల గొప్పయేకాని హేయముకాదు.

ఆ. నాకు మేలు గోరు నాభక్తుఁ డగువాఁడు
భక్తజనుల కేన పరమగతియు
భక్తుఁ డెందు జనినఁ బఱతెంతు వెనువెంట
గోవువెంటఁదగులు కోడెభంగి. 33

టీ. నాభక్తుఁడగువాఁడు=నాయందు భక్తియుంచువాఁడు, నాకుమేలు కోరును=నాకే మేలుకోరుచుండును. భక్తజనులకున్=నాయందు భక్తియుంచిన వారికి, ఏన=నేనే, పరమగతియున్ = గొప్పజీవనోపాయము, భక్తుఁడెందుఁ జనినన్ = నాభక్తుఁ డెచ్చటఁబోయినను, వెనువెంటన్ = ఆభక్తునివెంబడియే, గోవువెంటన్ = ఆవువెంబడి, తగులుకోడెభంగిన్ = పోవునట్టి వృషభమువలె, పఱతెంతున్ = పోవుదును.

తా. ఓదూర్వాసుఁడా ! నామనస్సు నాభక్తుల యధీనముకాన వారి కేదిహితమో యదియే నాకును హితముగాని, వారినివిడిచి నాకని యొకహితము లేదు. కాఁబట్టి నామేల్లన్నియు వారేయరయుచుందురు. ఇంతియకాక వారు క్షేమజీవనార్థము నన్నుఁదప్ప నింకొక్కని నాశ్రయింపరు. కాన నేనే వారి జీవనము నెఱవేర్చి వారిప్రీతికిఁ బాత్రుఁడనగుదును. ఇట్లు వారు నాకేమేలు కోరుచుండుటచేతను నన్నే యాశ్రయించుటంబట్టియు నీరెండుకారణముల చేత నాకు వారు పరమప్రియులు కానంజేసి వారెచ్చటఁ బోయినను నావు వెంబడిపోవు నాఁబోతువలె వారివెంబడియే నేనును బోవుచుందును.

వ. అదియునుంగాక. 40

టీ. అదియునుంగాక = అంతమాత్రమేకాక.

అవ. "భక్తజనులకేనపరమగతి" యనుదానిని వివరించుచు, నా హేతువుచేతనే యట్టివారల నేను విడువఁజాల ననుచున్నాఁడు.——

ఆ. తనువుమనువువిడిచి తనయులఁ జుట్టాల
నాలివిడిచి సంపదాలి విడిచి
నన్నుకాని యన్య మెన్నఁడు నెఱుఁగని
వారి విడువ నెట్టి వారి నైన. 41

టీ. తనువు = శరీరమును, మనువు=ప్రాణమును, విడిచి (ఇవిసంసారమునకు హేతువులేకాని వేఱుకావని విమర్శించి), యివి రక్షణోపాయములని యొడి బుద్ధినివదలి; తనయులను = కుమారులను, ఆలిని = భార్యను, చుట్టాలను, విడిచి, నన్నుక అ కాని=నేనేతప్ప, అన్యము=మఱొకవస్తువును, ఎన్నఁడును= ఏకాలముననైనను, ఎఱుఁగనివారిని = (తమజీవనోపాయములని) తెలిసికొనకయేయున్న నాభక్తులను, ఎట్టివారినైనను = ఎంతతక్కువదశలోనున్నవారి నైనను, విడువను.

తా. మఱియు నాభక్తులు తమజీవనోపాయ మేదని పర్యాలోచించి తమదారపుత్రాదులందఱుఁ దమకు సంసారహేతువులేకాని తారణకారణములుకారని విమర్శపూర్వకముగా నిశ్చయించి, వారినందఱను వదలి నన్నే

కృష్ణునిచే జీవనోపాయముగా భజించియున్నారు. కాన నిట్టి వాస్తవాంశ మెఱింగి నన్నే నమ్మియున్న నాభక్తు లెంతతక్కువవారుగానున్నను నేను వడలను. అట్టివారిని ద్రోహిపుచ్చుట నాకు నమ్మకపుద్రోహముకాదా? కాన నాభక్తుని నవమానపఱచిన నిన్ను వాని యనుమతిలేక రక్షించితినేని నాభక్తుని నేను వదలినట్లగును. అట్టికార్యము నాకు వీలుపడదు.

క. పంచేంద్రియముల తెరువుల
వంచించి మనంబులందు వరమతులు ప్రతి
ష్ఠించివహింతురు నన్నును
మంచిపతిం బుణ్యసతులు మరగించు క్రియన్. 42

టీ. వరమతులు = గొప్పజ్ఞానముగల భక్తులు, పంచేంద్రియముల తెరువుల్ = పంచేంద్రియములమార్గములను, వంచించి = మోసపుచ్చి (పంచేంద్రియములమార్గముగాఁబోయి యనుభవింపవలసిన శబ్దాదుల ననుభవింపక), పుణ్యసతులు = పతివ్రతలు, మంచిపతిన్ = సద్గుణవంతుఁడైన తమభర్తను. మరగించు క్రియన్ = తమపైననే యాశయుంచునట్లుచేయువిధమున, నన్నును, మనంబులందు, ప్రతిష్ఠించి వహింతురు = దృఢముగా నిల్పుకొనియుందురు. నన్ను దమ కధీనపఱచుకొందురని భావము.

తా. పతివ్రతలు తమసౌఖ్యమును బాటింపక తమభర్తయందు నిరవధికమైన ప్రేమయుంచి యతని శుశ్రూషచేయుచు నతనిని దమయధీనపఱచుకొనునట్లు, యుక్తాయుక్తవివేకముగల నాభక్తులు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనెడి విషయాంతరములజోలికిఁ బోక, నన్నే ప్రేమతోడ దమమనస్సున దృఢముగా ధ్యానించుచుఁ దమవశపఱచుకొందురు.

క. సాధులహృదయము నాయది
సాధులహృదయంబు నేను జగములనెల్లన్
సాధుల నేన యెఱుంగుదు
సాధు లెఱుంగుదురు నాదుచరితము విప్రా. 43

టీ. విప్రా=ఓదూర్వాసుఁడా ! నాయది = నాదైన, హృదయంబు = మనస్సు, సాధులు = సత్పురుషులు (అగుదురు). నేను, సాధులహృదయంబు = తు ఎరుషులమనస్సు (అగుదును). జగములనెల్లన్ = సమస్తలోకములందును, నేను, సాధులన్ ఎఱుంగుదున్ = సాధులను దప్ప వేఱొకరిని బ్రియముగా నెఱుఁగను. సాధులు, నాదుచరితము = నాకథను, ఎఱుఁగుదురు=ప్రియముగా నెంతురు.

తా. నాభక్తులగు సత్పురుషులు నాహృదయముప్రకారము నడుచుకొందురు. నేను వారి యిష్టప్రకారము నడుచుకొందును. సత్పురుషులకు నాచరితముకప్ప నింకొకటి ప్రియముగాదు. నాకు వారుదప్ప నితరులు ప్రియులుగారు. ఇట్లు మేమొక్కొక్కరిమనసుప్రకారము నడచుకొనుటచేతను, బరస్పరము ప్రియులమై యుండుటచేతను నాభక్తులను గాదని వేఱొక్కరికి నేను సహాయపడను. కాన నంబరీషునిసమ్మతిలేక నేను నిన్ను రక్షింపను.

తే. ధారుణీసురులకుఁ దపము విద్యయు రెండు
ముక్తిచేయుచుండు ముదముతోడ
దుర్వినీతులైనదుర్జనులకు మీకు
నివియుఁ గీడు గాక యేలయుండు. 44

టీ. ధారుణీసురులకున్ = (మంచి) బ్రాహ్మణులకు, తపము=తపస్సు, విద్యయును = చదువును, (ఈ) రెండును, ముదముతోడన్=సంతోషముతో, ముక్తి చేయుచుండున్ = మోక్షమును గలిగించుచుండును. దుర్వినీతులైన=తలబిరుసుఁదనము కలవారైన, దుర్జనులకున్ = దుర్మార్గులగు. మీకున్ = మీవంటి వారికి, ఇవియున్ = తపస్సు విద్య యను రెండును, కీడు కాక = దుఃఖకరములుకాక, ఏలయుండును? (తప్పక దుఃఖకరములే యగును).

తా. ఓదూర్వాసుఁడా ! సన్మార్గులైన బ్రాహ్మణులు చదువుకొని తపస్సుచేసి మోక్షము పొందవచ్చునుగాని, మీవంటి తలబిరుసులైనవారెంత చదువుకొన్నను, దపస్సుచేసినను మఱింత దురహంకారముగలిగి చేయరాని

కార్యములుచేసి కీడే పొందుచుందురుగాని మేలుపొందనేలేరు. కాన నీయం
దున్న తపోవిద్యలకై యహంకారపడకుము.

క. నా తేజము సాధుల్లలో
నాతత మైయుండువారి నలఁచుజనులకున్
హేతిక్రియ భీతినిచ్చును
జేతోమోదంబు చెఱచు సిద్ధము సుమ్మీ. 45

టీ. నా తేజము=నాశక్తి. సాధులలోన్ = సత్పురుషులయందు. ఆత
తమై=విస్తారమై, ఉండును. (అది) వారిన్ = సాధులను, అలఁచుజనులకున్ =
పీడించుజనులకు, హేతిక్రియన్ = చక్రాయుధమువలె, భీతినిచ్చును = భయ
మును గలిగించును. చేతః మోదంబు = మనస్సంతోషమును, చెఱచును.
(ఈకార్యము), సిద్ధముసుమ్మీ = తప్పక కలుగును.

తా. నాభక్తులయందు నాశక్తి వెలయుచుండును. వారి కెవరైనను
గీడుచేసిరేని యాశక్తి చక్రాయుధమువలె మండుచు నాసాధు విరోధులను
వెంబడించి బాధించును. దానంజేసి యావిరోధులు సంతోషమఁడిగి భయ
పడుచుందురు. ఇది తప్పదు.

క. అదె పో బ్రాహ్మణ నీకును
సదయుఁడు నాభాగసుతుఁడు జనవినుతగుణా
స్పదుఁ డిచ్చు నభయ మాతని
మది సంతసపఱిచి వేఁడుమా శరణంబున్. 46

టీ. బ్రాహ్మణ = నేనే గొప్పబ్రాహ్మణుఁడన్నగర్వముగల యో దూర్వా
సుఁడా! సదయుఁడు = దయగలవాఁడు, జన...అస్పదుఁడు - జనవినుత=జను
లచేఁ గొనియాడఁబడిన, గుణ అస్పదుఁడు = గుణములు గలవాఁడు (అగు),
నాభాగసుతుఁడు = నాభాగునికుమారుఁడు (అంబరీషుఁడు), నీకును = నీ
యంకటిసాక్షాద్విరోధికిని, అభయ మిచ్చును = భయములేకుండఁ జేయును.
అదె = అదిగో నున్నాఁడు, పో = పొమ్ము. మదిన్ = (అతని) మనస్సును,

సంతసపఱిచి=సంతోషపడునట్లుచేసి, అతనిని = ఆయంబరీషుని, శరణంబుగా = రక్షకునిఁగా, వేఁడుమా = ప్రార్థింపుమా.

తా. ఓదూర్వాసుఁడా! యీ యాభిజాత్యాహంకారము వదలుము. అదిగో నంబరీషుఁ డున్నాఁడు. అతఁడు నీవలె నహంకారి కాఁడు; సద్గుణవంతుఁడు, మిక్కిలి దయాళువు. అతఁడే నిన్నుఁ గాపాడవలెను. కాన నతని పాదములపై బడుము. అతని కపకారముచేసి మరల నతని నే నెట్లువేఁడుదునని యెంచకుము. నీవు శరణుఁ జొచ్చితివేని యతఁ డాయపకారమును బాటింపక నీ భయముఁ దీర్చి రక్షించును. కాన నతని పాదములపైఁబడి యతనిని సంతోషపఱిచి వేఁడుకొనుము.

మ. అని శ్రీవల్లభుఁ డానతిచ్చినమహోద్యచ్చక్రకీలావళీ
జనితాయాసుఁడు సిగ్గుకాసుఁ డుదితశ్వాసుండు దుర్వాసుఁడ
ల్లన నేతెంచి సుభక్తిఁ గాంచెఁ గరుణాలావణ్యవేషు న్విదో
షు నయోదారమనీషు మంజుమితభాషు న్నంబరీషున్వెసన్.

టీ. అని=ఇట్లు, శ్రీవల్లభుఁడు = లక్ష్మీదేవికి భర్తయైన శ్రీవిష్ణుమూర్తి, ఆనతిచ్చినన్=ఆజ్ఞాపింపఁగా, మహత్...ఆయాసుఁడు-మహత్ ఉద్యత్ = మిక్కిలివిజృంభించుచున్న, చక్ర = చక్రాయుధముయొక్క, కీలా = మంటల యొక్క, ఆవళీ = సమూహముచేత, జనిత = కలిగింపఁబడిన, ఆయాసుఁడు = శ్రమముకలవాఁడు (కనుకనే), నిర్విణ్ణాసుఁడు = కళతగ్గినవాఁడు, ఉదితశ్వాసుండు = నిట్టూర్పువిడుచుచున్నవాఁడును, (అగు) దూర్వాసుఁడు, అల్లనన్ = తిన్నఁగా, ఏతెంచి=విష్ణుమూర్తి సన్నిధానమునుండివచ్చి, విదోషున్ = అహంకారాదిదోషములు లేనివానిని, కరుణా లావణ్య వేషున్ = దయచేతరమణీయమైనయాకారముకలవానిని, నయ ఉదార మనీషున్ = న్యాయముచేతగంభీరమైన బుద్ధికలవానిని, మంజు మిత భాషున్ = ఇంపుగాను మితముగాను మాటలాడువానిని, అంబరీషున్, వెసన్ = శీఘ్రముగా, సుభక్తిన్ = చక్కని భక్తితో, కాంచెన్.

తా. ఇట్లు లక్ష్మీదేవి పురుషాకారముచేత శ్రీవిష్ణుమూర్తి చక్రమని యుపాయమును దెల్పెను. అదివిని దూర్వాసుఁడు, చక్రాయుధము వెంబడుచుఁ బైబడి తన్నుఁ బలుచుబాధలను తాళలేక ముఖముకళతగ్గి పెద్దనిట్టూర్పు పుచ్చుచు, విరోధిని శరణొందవలసివచ్చెఁగదా యని సిగ్గుచేఁ దిన్నగాఁ బోయి, మిగులభక్తితో నంబరీషుని దర్శనముచేసికొనెను. అంబరీషుఁడు మిక్కిలి దయాళువు. అతని యాకారమునందే యాదయ స్పష్టపడుచుండును. అతని బుద్ధి మిగుల గంభీరమైనది; న్యాయమార్గము దప్పదు. అతనివాక్కు మృదువైనది. మితమైనది. ఇన్నిగుణములున్నను రవంతేనియు నహంకారపడఁడు.

వ. కని దుఃఖితుండై మహీవల్లభుపాదంబులు పట్టి విడువకున్న నానరేంద్రచంద్రుండు చరణస్పర్శనంబునకు నోడుచుఁ గరుణారసభరితహృదయుండై హరిచక్రంబు హృదయంబున నిట్లని స్తుతియించె. 48

టీ. కని = చూచి. దుఃఖితుండై = దుఃఖపడినవాఁడై, మహీవల్లభు పాదంబులు పట్టి = అంబరీషమహారాజుపాదంబులుపట్టుకొని, విడువకున్నన్ = విడిచి లేవకుండఁగా, ఆరాజచంద్రుఁడు = రాజోత్తముఁడైన యా యంబరీషుఁడు, చరణస్పర్శనంబునకున్ = (బ్రాహ్మణుఁడు) తనపాదములుతాఁకుటకు, ఓడుచున్ = భయపడుచు, కరుణారసభరితహృదయుండై = దయారసముచే నిండినమనస్సు కలవాఁడై, హరిచక్రంబును = విష్ణుమూర్తిచక్రాయుధమును, హృదయంబునన్ = తనమనస్సుననే, ఇట్లని = పైఁజెప్పఁబోవురీతిగా, స్తుతియించెన్ = పొగడెను.

తా. ఇట్టిసద్గుణశాలియగు నంబరీషునిఁగాంచి దూర్వాసుఁడు దుఃఖము తాళలేక యతనిపాదములపైఁబడి లేవకుండెను. అంత నంబరీషమహారాజు

బ్రాహ్మణుఁ డిట్లు తనపాదములపైఁబడుట తనకు మిక్కిలి యపచారమని యెంచి భయపడి తోడనే యాతనిపై మిక్కిలి దయాళువై యతని బాధ తొలఁగుటకై శ్రీచక్రాయుధము నిట్లు పొగడఁదొడగెను.

సీ. నీవ పావకుఁడవు నీవ సూర్యుండవు
నీవ చంద్రుండవు నీవ జలము
నీవ నేలయు నింగి నీవ సమీరంబు
నీవ మాత్రేంద్రియనికరములును
నీవ ధర్మంబును నీవ సత్యంబును
నీవ యజ్ఞంబును నీవ ఫలము
నీవ లోకేశులు నీవ సర్వాత్మవు
నీవ కాలంబును నీవ జగము

తే. నీవ బహుయజ్ఞభోజివి నీవ నిత్య
మూలతేజంబు నీకు నే మ్రొక్కువాఁడ
నీరజాక్షుండు చాలమన్నించునట్టి
శస్త్రముఖ్యమ కావవే చాలు మునిని. 49

టీ. నీరజాక్షుండు=తామరపూవులవంటి కన్నులుగల శ్రీవిష్ణుమూర్తి, చాలన్ = మిక్కిలి, మన్నించునట్టి=ప్రేమించునట్టి, శస్త్రముఖ్యమ = ఆయుధములలో శ్రేష్ఠమైన యోచక్రమా! నీవు అ = నీవే. పావకుఁడవు=అగ్నివి. (నీయంతర్యామియు నగ్న్యంతర్యామియు శ్రీవిష్ణుమూర్తి యొక్కఁడే కాన నిన్నుఁ బావకుండనుట.) ఇట్లే పైని యభేదములన్నియుఁ దెలియునది. నీవ, సూర్యుండవు, నీవ చంద్రుఁడవు. నీవ జలము. నీవ, నేలయు = భూమియు, నీవ, నింగి = ఆకాశము. నీవ, సమీరము = వాయువు, నీవ, మాత్రేంద్రియ నికరములును-మాత్రా = (ప్రపంచభూతములకును గారణములైన) పంచతన్మా

త్రలును, ఇంద్రియనికరములును = పదునొకం డింద్రియములును, నీవ, ధర్మం బును = ధర్మమును నిర్వహించువాఁడవును, నీవ, సత్యంబును = సత్యమును రక్షించువాఁడవు, నీవ, యజ్ఞంబును = యాగములను నెఱవేర్చువాఁడవు, నీవ, ఫలము = (ఆయజ్ఞములకు) ఫలముల నిచ్చువాఁడవు, నీవ, లోకఈశులు = లోకపాలకస్వరూపుఁడవు, నీవ, సర్వాత్మవు = అందఱకును నంతరాత్మవు, నీవ, కాలంబు = కాలస్వరూపుఁడవు, నీవ, జగము = సమస్తలోక స్వరూపుఁ డవు, నీవ, బహుయజ్ఞభోజివి = అన్నియజ్ఞముల ఫలములను ననుభవించువాఁ డవు, నీవ, నిత్యమూలతేజంబు = సదాకారణమైయున్న పరమాత్మపౌరుషము (జగత్సంహారసంకల్పము), నీకు, నేను, మ్రొక్కువాఁడను = నమస్కరించె దను. మునిని = దూర్వాసమహర్షిని, కావవే = రక్షింపవయ్యా ! చాలును = ఇంతవఱకు బాధించినది చాలును.

తా ఓ చక్రరాజా! నీవు సూర్యాది సకలతేజోరూపుఁడవు. పృథివీ జలవాయ్వాకాశరూపుఁడవు. కాన పంచభూతస్వరూపుఁడవు. అంతియ కాక వానికిఁ గారణమైనతన్మాత్రలును నీవే. సమస్తేంద్రియములును నీవే. యజ్ఞములను నిర్వహించువాఁడవు నీవే. యజ్ఞారాధ్యుండవును నీవే. యజ్ఞ ములుచేసి యనుభవింపవలసిన ఫలములును నీవే. లోకములును కాలములును లోకేశులును నీవే. పరమాత్మవు నీవే. పరపురుషుని జగత్సంహారశక్తియుం నీవే. ఇంతటివాఁడవై యుండి యీశరణాగతుఁడైన దూర్వాసుని రక్షించి యీధర్మము కట్టుకొనవయ్యా. ఇంతియకాక, నీవు శ్రీవిష్ణుమూర్తికిఁ బ్రియుఁ డవు. ఆయనయిష్టము నెఱవేర్చువాఁడవు. మావంటిభక్తుల కేది ప్రియమో యదియే యాయనకుఁ బ్రియము. నీకును నదేగదా ప్రియము! కాన నాకుఁ బ్రియమై తన్మూలమున శ్రీవిష్ణుమూర్తికిని బ్రియమైన యీ బ్రాహ్మణరక్షణ మును జేయవయ్యా! ఇంక నీతని బాధింపకుమయ్యా! స్థూలపృథివియొక్క సూక్ష్మావస్థ పృథివీతన్మాత్ర యనఁబడును. ఇట్లే జలతన్మాత్ర తేజస్తన్మాత్ర వాయుతన్మాత్ర ఆకాశతన్మాత్ర యని యైదుతన్మాత్రలు కలవని వేదాంతము

లందుఁ బ్రసిద్ధము. త్వక్కు, చక్షుస్సు, శ్రోత్రము, జిహ్వ, ఘ్రాణము అని యైదు జ్ఞానేంద్రియములు. వాక్కు, పాణి, పాదము, పాయువు, మూత్రద్వారమని యైదు కర్మేంద్రియములు. మన స్సన్నియింద్రియముల కును బ్రధానముకాఁగాఁ బదునొకం డింద్రియములు.

మ. హరిచే నీవు విసృష్టమై చనఁగ మున్నాలించి నీధాటిఁ ధరణిన్వ్రాలుటనిక్కమంచుమునుపే దైత్యేంద్రమధ్యంబు లోఁ, శిరము ల్పాదములుఁ భుజాయుగళముల్ ఛేదిల్లనం గంబులు,న్నొరలుం బ్రాణసమీరముల్ గదలుఁనీయుద్ధంబు లం జక్రమా! 50

టీ. చక్రమా!, నీయుద్ధంబులన్ =నిన్నాయుధముగాఁ జేసికొని విష్ణు మూర్తి రాక్షసులతోఁ జేయుయుద్ధములందు, హరిచేన్ = శ్రీవిష్ణుమూర్తి చేత, నీవు విసృష్టమై = ప్రయోగింపఁబడి, చనఁగన్ =(శత్రువులపై)పోవు నపుడు, మున్న = పూర్వమే, ఆలించి = (రాక్షసులు నీరాకను) విని, (తాము) ధరణిన్ =భువిపై, వ్రాలుట=పడుట, నిక్కము = నిజము, అంచున్ = అని తలఁచుచు, మునుపే = నీవు వారిపైఁబడక పూర్వమే, దైత్యేంద్ర మధ్యంబు లోన్ = రాక్షససేనలో, శిరముల్ = తలలు, పాదములు = కాళ్లు, భుజా యుగముల్ = రెండుభుజములు, ఛేదిల్లన్ = తునిఁగిపడఁగా, అంగంబుల్ = శరీరములు, ఒరలున్ = దిగువఁబడును. ప్రాణసమీరముల్ = ప్రాణవాయువులు, కదలును = వెడలిపోవుచు.

తా. ఓచక్రరాజా ! విష్ణుమూర్తి రాక్షసులతో యుద్ధము చేయు నపుడు నిన్ను వారిపైఁ బ్రయోగించుచు. రాక్షసులును, నీశక్తిని బూర్వము నుండియే బాగుగాఁ దెలిసినవారు. కాన నీవు వచ్చుచున్నాఁడవని విన్న తోడనే నీచేఁ దాము చచ్చుట నిశ్చయమని యెంచి భయాతిశయముచేఁ దమసర్వావయవములును గాజెగి దేహము క్రిందఁబడిపోఁగాఁ, దమకుఁదామేఁ ప్రాణములు వదలిపోవునట్లుండురు.

ఆ. కలఁగి నిద్రపోవఁ గలలోనవచ్చిన
నిన్నుఁజూచి దీర్ఘనిద్ర వోదు
రసురవరులు శయ్యలందున్నసతులు ప్ర
భాతమందు లేచి పలవరింప. 51

టీ. అసురవరులు = గొప్పరాక్షసులు, నిద్రవోవన్ = నిద్రించునపుడు, కలలోనన్ = స్వప్నమునందు, నిన్నుఁజూచి = నిన్నుఁజూచినట్లు కలఁగని, కలఁగి = భయపడి, శయ్యలందున్ = (తమ) పడుకలలోనే, ఉన్నసతులు =, పడుండియున్న తమభార్యలు, ప్రభాతమందున్ = వేకువ, లేచి = మేల్కాని, పలవరింపన్ = ఏడ్చునట్లు, దీర్ఘనిద్రవోదురు = చత్తురు.

తా- ఓచక్రరాజా! శత్రువులైన రాక్షసులు రాత్రి నిద్రపోవునపుడు నిన్నుఁ గలలోఁ గాంచి రేని తోడనే యదలిచత్తురు. వారిభార్యలు వారితోడనే పరుండియున్నను. నాసంగతి తెలియక యుదయముదాఁక నిద్రపోయి వేకువలేచి, తమభర్తలపాటునుజూచి మిక్కిలి దుఃఖముతో నేడ్వనారంభింతురు.

ఉ. చీఁకటి పాపుచున్ వెలుఁగు సేయుచు సజ్జనకోటినెల్ల స
త్కీరులఁ జేయునీరుచులు చెల్వుగ ధర్మసమేతలై నినున్
బాకునిట్టిఁడట్టిఁడని వర్ణన సేయ విధాత నేరఁ డ
స్తోకము నీమహామహిమదోష నివారి పరాపరాద్యమే

టీ. నీరుచులు=నీకాంతులు, ధర్మసమేతలై = ధర్మములతోఁగూడినవై సకలధర్మములను నిర్వహించునవి కాన ధర్మముతోఁ గూడినవనుట) చీఁకటి = అజ్ఞానాంధకారము, పాపుచున్ = పోఁగొట్టుచు, వెలుఁగు = చక్కని జ్ఞానమును, చేయుచున్ = కలిగించుచు (సూర్యకాంతి మొదలగునవి చీఁకటిని బోఁగొట్టి వెలుతురు నిచ్చునట్లు, నీకాంతులు భక్తుల యజ్ఞానమనెడి చీఁకటిని బోఁగొట్టి జ్ఞానమనెడివెలుఁతురును గలుగఁజేయుచున్నదని భావము.) సజ్జనకోటినెల్లన్ = సత్పురుషసమూహమునంతను. చెల్వుగన్ = బాగుగా, సత్కీరులన్ = సత్కీర్తి కలవారిని (గా); సంపదకలవారినిఁగా, చేయున్. విధాత=

బ్రహ్మదేవుఁడు కూడ, నిన్నుకా, ఇట్టిఁడు=ఇట్టిగుణాదులు కలవాఁడు, అట్టిఁడు=అంతటిగుణాదులు కలవాఁడు, అని, వాకునకా = మాటలచే, వర్ణన సేయ నేరఁడు = చెప్ప లేఁడు. (కాఁబట్టి) నీమహామహిమ = నీగొప్ప ప్రభావము, అస్తోకము = అపరిమితమైనది. దోషనివారి = ఆశ్రితుల తప్పులను బోఁగొట్టు నది. పరాపరాద్యమే = లోకములోని యుత్కృష్టవస్తువులకును నపకృష్టవస్తువులకును మూలకారణమైనది.

తా. ఓచక్రరాజా! నీజ్వాలలు సకలధర్మములను బాలించునవిగాన నిన్ను ధ్యానించెడిసత్పురుషుల యజ్ఞానమును బోఁగొట్టి సుజ్ఞానములనిచ్చి సత్కీర్తిని గలిగించును. మఱియు వారికి విశేషముగా నిహపరసంపదలఁ గలిగించును. నీప్రభావము ప్రపంచములోనిసర్వవిధ పదార్థములకును గారణమైనది. మఱియు నది నీయాశ్రితుల పాపములను హరించి సర్వోత్కృష్టమైనది. కానబ్రహ్మదేవుఁడుగూడ నిన్ను నింతవాఁడంతవాఁడని కొలఁదిఁగాఁ జెప్ప లేఁడు.

ఆ. కమలలోచనుండు ఖలులశిక్షింపంగఁ
బాలుసేయ నీవు పాలుపడితి
వైననింకఁజాలు నాపన్నుఁడై యున్న
తపసిఁగావు మీవు ధర్మవృత్తి. 53

టీ. కమలలోచనుండు = తామరపూవులవంటి కన్నులుగల శ్రీవిష్ణుమూర్తి, ఖలులకా = దుర్మార్గులను, శిక్షింపంగకా = దండించుటకు; పాలుచేయకా = ఆజ్ఞాపింపఁగా, నీవు, పాలుపడితివి = పూనుకొంటివి, ఐనను = ఖలుల శిక్షింపఁబూనుకొన్నను, ఇంకకా = ఇఁక మీఁదట (దుర్వాసుని శిక్షించుట.) చాలును. (ఏలయన) ఆపన్నుఁడై = ఆపదచెందినవాఁడై, ఉన్నతపసికా = ఉన్నట్టి యీఋషిని, ధర్మవృత్తికా = శరణాగతరక్షణమనెడి ధర్మమునాచరించువాఁడవగుటచేత, ఈవు = నీవు, కావుము = రక్షింపుము.

తా. ఓచక్రరాజా! శ్రీవిష్ణుమూర్తి దుర్మార్గులను రక్షించునట్లు నీకాజ్ఞాపింపఁగా నీవందులకుఁ బూనికొనియున్నాఁడవు. కాని యీబ్రాహ్మణుఁడు.

ముందు తెలియక దుర్మార్గము చేసినను నిపు డాపదలో మునిఁగియున్నాఁడు. నీవన్ననో శరణాగతులను రక్షించువాఁడవు. కాన గతిలేని యీబ్రాహ్మణుని రక్షింపవయ్యా.

వ. అని వినుతించి కేలుఁదమ్మిదోయి నొసటఁ బొసఁగించి యి
ట్లనియె. 54

టీ. అని, వినుతించి=స్తోత్రముచేసి, కేలు తమ్మిదోయిన్=తామరపూల వంటి తన రెండుచేతులను, నొసటన్=నొసలియందు, పొసఁగించి = చక్కఁగఁ జేర్చి, ఇట్లు, అనియె.

తా. అంబరీషుఁ డిట్లు స్తోత్రముచేసి మరల నమస్కరించుచుఁ జక్రాయుధముతో నిట్లు విన్నవించుకొనుచున్నాఁడు.

ఆ. ఏ నమస్కరింతు నింద్ర శాత్రవ ధూమ
కేతువునకు ధర్మసేతువునకు
విమలరూపమునకు విశ్వగోపమునకుఁ
జక్రమునకు గుప్తశక్రమునకు. 55

టీ. ఇంద్ర ... కేతువునకున్-ఇంద్రశాత్రవ = ఇంద్రునికి శత్రువులైనరాక్షసులకు, ధూమకేతువునకున్=ధూమకేతువనెడి నక్షత్రమువలె బాధను గలిగించుదానికి, ధర్మసేతువునకున్ = ధర్మమర్యాదను స్థాపించుదానికి, విమలరూపమునకున్ = నిర్మలమైన (ప్రకాశించెడి) యాకారము కలదానికి, విశ్వగోపమునకున్ = లోకములను రక్షించుదానికి, గుప్తశక్రమునకున్ = ఇంద్రుని రక్షించినదానికి, చక్రమునకున్=చక్రాయుధమునకు, ఏను = నేను, నమస్కరింతును.

తా. ఓచక్రరాజా! నీవు జ్వలించుచున్న యాకారముతో వచ్చి సకల రాక్షసులనుసంహరించి, యింద్రుని రక్షించి, సకలధర్మములను దమతమ మర్యాదలందు నిలిపి సకలలోకములను రక్షించినమహాత్ముఁడవు. నీమహాత్త్వము వర్ణింప నాకు సాధ్యపడదు. కాన నమస్కారముమాత్రము చేసెదను.

వ. అని మఱియు ని ట్లనియె. 56

టీ. అని = ఇట్లు విన్నవించి, మఱియున్ = ఇంకను, ఇ ట్లనియె.

ఆ. విహితధర్మమందు విహరింతునేనియు
నష్టమైన ద్రవ్యమిత్తునేని
ధరణిసురుఁడు మాకు దైవతం బగునేని
విప్రునకు శుభంబు వెలయుఁగాక. 57

టీ. విహితధర్మమందున్ = శాస్త్రమందు విధించియున్నధర్మమందు (వర్ణాశ్రమాచారములందు), విహరింతు నేనియున్ = అనాయాసముగా నున్న యెడలను, ఇష్టమైన = యాచకులకుఁ బ్రియమైన, ద్రవ్యము=ధనమును, ఇత్తు నేని = ఇచ్చియున్న యెడలను, (ఇష్టము = యాగము, ఐనచు = చేసియున్నను, ద్రవ్యమిత్తునేని = దానము చేసియున్నను, అనికొందఱర్థము చెప్పుదురు.) ధరణి సురుఁడు = బ్రాహ్మణుఁడు, మాకు దైవతంబు = దేవుఁడుగా, అగునేని, విప్రునకున్ = దూర్వాసునికి, శుభంబు = మేలు, వెలయుఁగాక = కలుగనీ.

తా. ఇ ట్లంబరీషుఁడు సుదర్శనుని ప్రార్థించి, ఇఁకఁ దనసుకృతము చేత నైనను దూర్వాసుని రక్షింపనెంచి మరలనిట్లనియె. నేను వర్ణాశ్రమాచారము లను జక్కఁగా ననుష్ఠించియున్న యెడలను, శ్రౌతస్మార్తకర్మములను బాగుగా నాచరించియున్న యెడలను, బ్రాహ్మణుఁడే దైవమని నమ్మియున్న యెడలను నాపుణ్యమంతటిచేతను నీదూర్వాసుఁడు సురక్షితుం డై యుండుఁగాక.

క. అఖిలగుణాశ్రయుఁ డగుహరి
సుఖియై నాకొలువునఁ జొక్కెడి నేనిన్
నిఖిలాత్మమయుం డగుటకు
సుఖమందుంగాక భూమిసురుఁ డివ్వేళన్. 58

టీ. అఖిలగుణఆశ్రయుఁడు = సకలకల్యాణగుణములను గలవాఁడు, అగుహరి = అగునట్టివిష్ణుమూర్తి, నాకొలువువలనన్ = నాసేవవల్ల, సుఖియై= సంతుష్టుఁడై, చొక్కెడినేనిన్ = మైమఱచియున్న యెడల, నిఖిల ఆత్మమ యుండు అగుటకున్ = శ్రీవిష్ణుమూర్తి సకలవస్తువులకు నంతరాత్మయై

యుండుటకు (అనుకూలముగా), ఇత్తఱిన్ = నేఁడు, భూమిసురుఁడు = దూర్వాసుఁడు, సుఖమందక్ గాక = సౌఖ్యపడనీ.

తా. సకలకల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁ డగు శ్రీమన్నారాయణుఁడు నా చేసెడిసేవకై మిగులసంతోషించి నాపై నధికప్రేమ నుంచియుండెనేని యిప్పటి యీదూర్వాసునిబాధను దాను సర్వాంతరాత్మయగుటచేఁ జక్కఁగా నెఱింగినవాఁడు గాన, నాపైనిప్రేమను నీఋషిపైనుంచి నాకై యీతనిఁ గాపాడుఁగాక.

వ. అని యివ్విధంబునం బొగడుపుడమితేనివలన మన్నించి తప
సికి దాహంబు నొందింపక రక్కసులగొంగచక్రంబు తిరిగి
చనియె. అంత దుర్వాసుండు శాంతిఁబొంది మెల్లనిమాటల
నారాజుం దీవించి యిట్లనియె. 59

టీ. అని = చెప్పి, ఇవ్విధంబునన్ = ఈప్రకారముగా, పొగడు = స్తోత్రముచేయునట్టి. పుడమితేనివలనన్ = అంబరీషమహారాజు నిమిత్తమై, మన్నించి = (ఆబ్రాహ్మణుని) క్షమించి, తపసికి = దూర్వాసునికి, దాహంబును = తాపమును, ఒందింపక = కలిగింపక, రక్కసులగొంగచక్రంబు = రాక్షసవిరోధియైన శ్రీవిష్ణుమూర్తిచక్రాయుధము, తిరిగి చనియెన్ = మరలి పోయెను. అంతన్ = పిమ్మట, దుర్వాసుండు, శాంతింబొంది = నెమ్మదినొంది, మెల్లనిమాటలన్ = మృదూక్తులతో, ఆరాజున్ = ఆయంబరీషుని, దీవించి = ఆశీర్వదించి, ఇట్లనియె.

తా. అని యంబరీషుఁడు స్తోత్రముచేయఁగాఁ జక్రరాజందులకు మెచ్చి దూర్వాసునిఁ దపింపక తిరిగి శ్రీవిష్ణుమూర్తిసన్నిధానంబునకుం జనియె. అంత దూర్వాసుఁడు నెమ్మదిచెంది యంబరీషు నాశీర్వదించి, యతనితో నిట్లు పలుకఁ దొడఁగెను.

మ. నరనాథోత్తమ మేలుచేసితికదా నాతప్పు మన్నించి శ్రీ
హరిపాదాబ్జములిట్టులుం గొలుతే యాశ్చర్యమౌ నెన్నుచో

నరుడండ్రే నినుబోటిసాధులకుఁ దానై యిచ్చుటల్ గాచుటల్
సొరిదిన్ నైజగుణంబులై సరస వచ్చుంగాదె మిత్రాకృతిన్.

టీ. నరనాథ = ఉత్తమరాజశ్రేష్ఠుఁడా (అంబరీషుఁడా!) నాతప్పు = నాయపచారమును, మన్నించి=క్షమించి, మేలు = ప్రాణరక్షణమనెడి మేలును, చేసితికదా = చేసితివికదా, శ్రీహరిపాద అబ్జములు = శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్క తామరపూవులవంటి పాదములను, ఇంతమట్టు = ఇంతబాగుగా, కొలుతె = కొలిచి యున్నాఁడవా! ఆశ్చర్యమౌను = నాకార్యమాశ్చర్యముగా నున్నది. ఎన్నుచోన్ = బాగుగ నాలోచింపగా (నిన్ను), నరుడండ్రే = మనుష్యమాత్రుఁడని చెప్పుదురా! నినుబోఁటిసాధులకున్ = నీవంటి సత్పురుషులకు, ఇచ్చుటల్=సుకృతములైన నిచ్చుటలును, కాచుటల్ = ప్రాణములను రక్షించుటలును, తానై=స్వయముగనే, (మీరపేక్షింపకయే) సొరిదిన్ = క్రమముగా, నైజగుణంబులై = స్వాభావికగుణములై, మిత్రాకృతిన్ = స్నేహితులవలె, సరసన్ = దగ్గఱ, వచ్చున్ గాదె = తప్పకవచ్చును.

తా. ఓ యంబరీషమహారాజా! శ్రీవిష్ణుమూర్తిపాదములకు నీవెంతో సేవచేసి యున్నాఁడవు. దానంజేసి కదా యింతశాంతిఁగలిగి నాతప్పులను మన్నించి నాప్రాణములను రక్షించువాఁడవైతివి. కాన నీవిష్ణుభక్తి యత్యాశ్చర్యమైనది. నిన్ను సామాన్యమనుజుఁడని తలంపరాదు. మఱియు మీవంటి మహాత్ములు తమ సుకృతములనైన నిచ్చి యాశ్రితులను గాపాడుదురు. అట్టి గుణములను వారై యపేక్షింపకున్నను నవి తామె వారియెడల జేరి వారి స్వభావములతో కలిసి మిత్రులవలె వారియొద్ద మెలఁగుచుండును.

ఛందోవిషయము.—

'నరుఁడండ్రే నినుబోఁటి సాధులకుఁదానై యిచ్చుటల్ గాచుటల్.'

ఈపాదమునందలి యతి యఖండయతి యనఁబడును. సంధిచే అచ్చుతోఁగూడిన హల్లునకును, సంధిచేఁ గాక యచ్చుతోఁగూడిన హల్లునకును యతిమైత్రియుండెనేని యది యఖండయతి యనఁబడును ఈయతినిగుఱించి వేములవాడ భీమకవి తన కవిజనాశ్రయమందు లక్ష్యలక్షణరూపముగానొక పద్యము వ్రాసియున్నాఁడు.

అంబరీష—4

"మానుగ విశ్రమాక్షరసముంచితమై స్వర మూఁదినం దగీ
యానుగుణాక్షరంబు గొనియైనను జెప్పఁగనొప్పు నీక్రియన్
భానుసహస్రభాసివృషభాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్తమై
పూనినచోనఖండవళి పొల్పగు నాదికవి ప్రణీతమై."

ఇంతియగాక దీనికిలక్ష్యముగా భాస్కరరామాయణమునుండి యొక పద్యమునుకూడ నుదాహరించియున్నాఁడు.

"అన్న వృతం డ్రియట్ల వినుమంతియు కాదటమీఁదరాజవే
మన్నఁ గొఅంత లేదు మణిమండన ముఖ్యములైన కానుకల్."

కూచిమంచి తిమ్మకవి యీయతి కవిత్రయ ప్రయోగ సిద్ధము కాదనెను గాని "ముకుళీకృతహస్తుఁ, డనునై యేనుండదేవుఁ డలిశయకరుణన్." (భార. అను. 374-ప.) ఇత్యాది ప్రయోగములు భారతముననే కన్పడు చున్నవి. కొంద ఱర్వాచీనులు తిమ్మకవియభిప్రాయము ననుసరించి యాపాఠములను దిద్దిరి. అది యంతగా సమంజసము కాదని నామతము. వీరివాదమును జూడ నీయతి ప్రాచీనాంగీకృత మనియు, నర్వాచీనకల్పయానంగీకృతమనియుఁ దోఁచెడిని.

వ. అదియునుంగాక. 61

టీ. అదియునుంగాక = ఆయంశముమాత్రమే గాక.

మ. ఒకమా టెవ్వనిపేరు కర్ణములలో నొయ్యారమై సోఁకినన్
సకలాఘంబులు పల్లటిల్లి తొలఁగున్ సంభ్రాంతితో నట్టిస
త్సుకరున్ మంగళతీర్థపాదు హరి విష్ణుం దేవదేవేశుఁ దా
రకలంకస్థితిఁ గొల్చుభక్తులకు లేదడ్డంబు రాజాగ్రణీ. 62

టీ. రాజ అగ్రణీ=రాజశ్రేష్ఠుఁడగు నోయంబరీషుఁడా! ఎవ్వని పేరు = ఏవిష్ణుమూర్తినామధేయమును, కర్ణములలోన్ =(జనుల) చెవులలో, ఒయ్యారమై=క్రీడారూపమై, ఒకమాటు = ఒకతూఱి, సోఁకినన్ = తగిలినను, సకల అఘంబులు=పాపములెల్లను, పల్లటిల్లి=నశించి, తొలఁగున్=పోవును. అట్టిసత్సుకరున్ = అటువంటిపవిత్రుని, మంచివారికిసులభుని, మంగళతీర్థపాదున్ =

శుభమైన గంగానదీతీర్థము పాదమునఁ బుట్టినవానిని, హారిణ్ = ఆశ్రితుల పాపములను హరించెడివానిని, దేవదేవఈశుణ్ = సకలదేవతలకునుబూజ్యులైన బ్రహ్మరుద్రులకును బ్రభువైనవానిని, విష్ణుణ్ = శ్రీవిష్ణుమూర్తిని, తారు = తామై, అకలంకస్థితిణ్ = నిష్కాపట్యముతో, సంభ్రాంతితోణ్ = సంతోషముతో, కొల్చుభక్తులకుణ్ = సేవచేసెడి భక్తజనులకు, అడ్డంబులేదు = ఏకార్యమును నిర్విఘ్నముగా జరుగును.

తా. ఓయంబరీషుఁడా! శ్రీవిష్ణుమూర్తి నామధేయము సశ్రద్ధగా విన్నంతనే జనుల పాపమంతయుఁ దొలఁగుచుండ, మిక్కిలి భక్తిశ్రద్ధలతో విన్నవారిని గూర్చి చెప్పనేల? నామధేయముమాట యటుండనీ. ఆయనయే తనయాశ్రితులపాపములను దొలఁగించువాఁడు. ఇంతటిపవిత్రుఁడు కావుననే యాతనిపాదములనుండి పవిత్రమై శుభకరమైన గంగానది యుద్భవిల్లినది. ఇతఁడు దేవాదిదేవతలగు బ్రహ్మరుద్రులకుంగూడ నీశ్వరుఁడు. ఇట్టివిష్ణుమూర్తి సత్పురుషులకే సులభుఁడుగాని యన్యులకుఁ గాదు. ఇతనిని నిష్కపటులై ప్రేమతోఁ బూజించువారే సత్పురుషులు, అట్టివారి కేకార్యములు నాతని దయవల్లనే నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుచుండును.

మ. తప్పులోఁగొని చక్రపావకదాహముం బెడఁబాపి తా
నొప్పునొప్పుభవద్దయారస మోనరేశ్వర ప్రాణముల్
సెప్పకున్నను వోయి క్రమ్మఱఁ జేరెధన్యుఁడనైతి నీ
కెప్పుడుణ్ శుభ మేను గోరెద నింకఁ బోయెద భూవరా.

టీ. ఓనరేశ్వర = ఓ యంబరీష మహారాజా! ఏమిచెప్పఁగలను. (నీవు నాకుఁజేసిన యుపకారమును గుఱించియని శేషము.) తప్పు=నాయపచారము, లోఁగొని = క్షమించి, చక్ర పావక దాహముణ్ = చక్రాయుధజ్వాలలవలని తాపమును, పెడఁబాపితి=పోఁగొట్టితివి. ఔణ్ = నిజము, (నా) ప్రాణముల్, మున్నను = మొట్టమొదటనే, పోయి=శరీరమువదలిపోయి, క్రమ్మఱణ్ =మరల, చేరెను = నాశరీరములోవచ్చి చేరెను. (కాన)ధన్యుఁడను=కృతార్థుఁడను, ఐతిని. (కాఁబట్టి)నీదయారసము = అందఱకునుభోగ్యమైననీదయ, ఒప్పును ఒప్పును =

మిక్కిలి బాగుగానున్నది. భూవరా = ఓరాజా! ఇంకన్ = ఇఁకమీఁద, ఎప్పుడున్ = సర్వకాలములందును, ఏను, నీకు, శుభంబు = మేలునే, కోరెదను. పోయెదను = స్వర్గమునకుఁ బోయెదను.

తా. ఓయంబరీషమహారాజా! నీవు సాతప్పు మన్నించి యాచక్ర సంతాపమునుండి నాకు బాధలేకుండఁ జేసితివి. ఇప్పుడుగదా నాకుఁ బోయిన ప్రాణములు తిరిగివచ్చినట్లైనవి. ఇట్లు నాకార్యము నెఱవేర్చిన నీదయ నే నేమని పొగడుదును. నీదయ సర్వోత్కృష్టమైనది. ఇఁక నేను నీకెప్పుడైనను మేలే చేయుచుందును. నేనింక స్వర్గమునకుఁ బోయివచ్చెదను.

క. అనిన విని రాజముఖ్యుఁడు
మునివల్లభుపాదములకు మ్రొక్కి కడున్స
న్మాన సేసి యిష్టభోజన
మనువుగఁ బెట్టింపఁ దృప్తుఁ డయ్యె నతండున్. 64

టీ. అనినన్ = దూర్వాసుఁ డిట్లు చెప్పఁగా, విని, రాజముఖ్యుఁడు = అంబరీషుఁడు, మునివల్లభుపాదములకున్ = ఋషిశ్రేష్ఠుఁడైనదూర్వాసుని పాదములకు, మ్రొక్కి = నమస్కరించి, కడున్ = మిక్కిలి, మన్నన చేసి = గౌరవించి, ఇష్టభోజనము = ఇంపైన యాహారమును, అనువుగన్ = అనుకూలముగా, పెట్టింపన్, అతండున్ = దూర్వాసుఁడును, తృప్తుఁడయ్యెను = తనివినొందిన వాఁడయ్యెను.

తా. దూర్వాసుఁ డిట్లుచెప్పఁగా విని యంబరీషుఁ డతనిపాదములపైఁ బడి మ్రొక్కి గౌరవముతోఁ బిలుచుకొనిపోయి మృష్టాన్నమును జక్కఁగాఁ బెట్టించెను. అది భుజించి దూర్వాసుఁడు తనివినొందెను.

వ. మఱియు నమ్మునీంద్రుం డిట్లనియె. 65

టీ. మఱియును = ఇంకను, అమ్మునీంద్రుండు = ఆదూర్వాసుఁడు, ఇట్లు నియెన్ = అంబరీషునితో నిట్లు చెప్పెను.

శా. కంటిన్నేఁటికి నిన్ను నీవచనముల్ కర్ణద్వయింబ్రీతిగా
వింటిన్నన్నముఁగొంటినీగృహమున న్వేడ్కన్ ఫలంబందెనే

గుంటింబోయెద నీచరిత్రమునమరుల్ మర్త్యుల్ సుఖాసీనులై
మింటన్ మేదిని సన్నుతింపఁగలరీమీఁద న్నరేంద్రాగ్రణీ.

టీ. నరేంద్ర అగ్రణీ = ఓరాజాధిరాజా! (అంబరీషా), నేఁటికిన్ = నేఁడు, నిన్నున్, కంటిన్ = దర్శనము చేసికొంటిని. నీవచనముల్ = నీమాటలు, కర్ణద్వయిన్ = రెండుచెవులతోను, ప్రీతిగా, వింటిన్. నీగృహమునన్ = నీయింటి యందు, అన్నమును, కొంటిన్ = భుజించితిని, వేడ్కన్ = సంతోషముతో, ఫలంబు = ప్రాణరక్షణమనెడి ఫలము, అందెన్ = నన్నుఁ బొందెను. (నాకుఁ గలిగెను.) నేను, మంటిన్ = బ్రదికితిని, పోయెదన్. నీచరిత్రము = నీకథను, అమరుల్ = దేవతలు, మింటన్ = పైలోకములందును, మర్త్యుల్ = మనుష్యులు, మేదినిన్ = భూలోకమందును, సుఖఆసీనులై = సుఖముగాఁ గూర్చున్నవారై, ఈమీఁదన్ = ఇఁకనైన, సన్నుతింపఁగలరు = పొగడఁగలరు.

తా. ఓయంబరీషుఁడా! నేఁడు నాకన్నులార నిన్ను దర్శనముచేసి కొంటిని. నీవాక్యరత్నములను నేఁడు నాచెవులారవింటిని. నీయింట నేఁడు తనివితీర భుజించితిని. నాప్రాణములు నాకుఁదక్కె. మిగుల సంతోషమైనది. నాకార్యములు నెఱవేఱెను. నే నూర్ధ్వలోకమునకుఁ బోవలెను. నాకు సెలవొసంగుము. మనయిరువురకు జరిగినయీచరిత్రమును నిఁకమీఁదట దేవలోకమునందు దేవతలును భూలోకమునందు మనుజులును నెమ్మదిగాఁ గూర్చుండి పొగడుచుందురు.

వ. అని చెప్పి దూర్వాసుం డంబరీషుని దీవించి కీర్తించి మింటితె
రువున బ్రహ్మలోకంబునకుం జనియె. మునీశ్వరుండు మగుడం
జను వేళకు నొకసంవత్సరంబు నిండి వ్రతంబు పరిపూర్ణంబైన.

టీ. అనిచెప్పి = ఇట్లుచెప్పి, దూర్వాసుండు, అంబరీషుని, దీవించి = ఆశీర్వదించి, కీర్తించి = పొగడి, మింటితెరువునన్ = ఆకాశమార్గముగా, బ్రహ్మలోకంబునకున్ = బ్రహ్మయుండెడి సత్యలోకమునకు, చనియెన్ = పోయెను. మునీశ్వరుండు = దూర్వాసుఁడు, మగుడన్ = తిరిగి (రెండవతూరి), చను వేళ

కున్ =(అంబరీషునింటికి) వచ్చునప్పటికి, ఒక్కసంవత్సరంబు = ఒక్కయేఁడు, నిండి=పూర్ణమై, వ్రతంబు=అంబరీషుని ద్వాదశీవ్రతము, పరిపూర్ణంబైనన్ = ముగిసియుండఁగా.

తా. అని దూర్వాసుఁ డంబరీషుని దీవించి పొగడి యాకాశమార్గముగా బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయెను. ఇచ్చట దూర్వాసుఁడు రెండవతూరి యంబరీషునింటికి వచ్చునప్పటి కొకసంవత్సరకాలముపట్టినది. అప్పటికే యంబరీషుఁడు ద్వాదశీవ్రతపూర్తియునై యుండెఁగదా.

ఆ. అవనిసురుఁడు గుడువ నతిపవిత్రంబైన
వంటకంబు భూమివరుఁడు కుడిచెఁ
దపసియొగ్గు మాన్పఁ దానెంతవాఁడను
హరికృపామహత్త్వ మనుచుఁదలఁచి. 68

టీ. అవనిసురుఁడు = దూర్వాసుఁడు, కుడువన్ = భుజింపఁగా, అతిపవిత్రంబు = మిక్కిలి పరిశుద్ధము, ఐనవంటకంబు = అయినట్టియన్నమును, భూమివరుఁడు = అంబరీషమహారాజు, కుడిచెన్ = భుజించెను. తపసియొగ్గు= దూర్వాసునికష్టమును, మాన్పన్ = తీర్చుటకు, హరి కృపామహత్త్వము= శ్రీవిష్ణుమూర్తి యనుగ్రహప్రభావమే. (కారణము) అనుచుఁదలఁచి = ఈరీతిగా నెంచి, తాను (అంబరీషుఁడు), ఎంతవాఁడు = ఏమాత్రము శక్తిలేనివాఁడు, అనన్ = అనిచెప్పను.

తా. దూర్వాసుఁడు భుజించి శేషించియున్న యన్నము నంబరీషుఁడుమిగులఁ బవిత్రమనియెంచి భుజించెను. మఱియు దూర్వాసునియిడుములు తానుదీర్పలేదనియుఁ బరమకృపాళువైన శ్రీకృష్ణమూర్తిమహత్త్వమే వానిం దీర్చెననియు నెంచుచుండెను.

వ. మఱియును. 69

టీ. మఱియును = ఇంకను.

క. హరి గొల్చుచుండు వారికిఁ
బరమేష్ఠిపదంబు మొదలు పరభోగంబుల్

నరకసమం బనుతలఁపున
ధరణీ రాజ్యంబుతోడి తగులము మానెన్. 70

టీ. హరిన్ = శ్రీవిష్ణుమూర్తిని; కొల్చుచుండువారికిన్ = భక్తితో సేవ చేయుచుండువారికి, పరమేష్ఠిపదంబు మొదలు = బ్రహ్మపదవి మొదలుగాఁగల, పరభోగంబుల్ = గొప్పసౌఖ్యస్థానములును, నరకసమంబులు = నరకము వంటివి, అనుతలఁపునన్ = అనెడివివేకముతో, ధరణీ...తగులము = భూలోక రాజ్యముతోఁ దనకున్న సంబంధమును, మానెన్ = వదలెను.

తా. మఱియు సాధారణజనులు బ్రహ్మపదవి మొదలగువానిని గొప్ప సౌఖ్యకరములైన స్థానములనుగాఁ దలఁతురు గాని, విష్ణుభక్తుల కవి నరకము వలె దుఃఖకరములనియెంచి, యంబరీషుఁడు రాజ్యసంబంధమును వదలి పెట్టెను.

వ. ఇట్లు విరక్తుండై. 71

టీ. విరక్తుండై = వైరాగ్యము గలవాఁడై.

ఆ. తనకుసదృశులైన తనయులరావించి
ధరణిభరము వారిఁ దాల్పఁబంచి
కాననంబుసొచ్చెఁ గామాదివిజయుఁడై
నరవిభుండు హరిసనాథుఁ డగుచు. 72

టీ. నరవిభుండు = అంబరీషుఁడు, హరిసనాథుఁడు = విష్ణువుతో కూడుకొన్నవాఁడై, కామ ఆది విజయుఁడై = కామక్రోధాదులైన యరిషడ్వర్గమును జయించినవాఁడై, తనకుసదృశులైన = తనవంటి బలపరాక్రమాదులు కలవారైన, తనయుంలన్ = కుమారులను, రావించి=పిలిపించి, వారిని = కుమారులను, ధరణిభరము = రాజ్యభారమును, తాల్పన్ = ధరించునట్లు, పంచి=ఆజ్ఞాపించి; (తాను) కాననంబు = అరణ్యమును, చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను.

తా. అంబరీషుఁడు విష్ణువుతోడుగాఁ గలవాఁడై యరిషడ్వర్గములను జయించి విరక్తుఁడాయెను గాన, దనపుత్త్రులకు రాజ్య మప్పగించి తా నరణ్యమునకుఁ బోయెను.

అవ. ఈచరిత్రము చదువుటవలని ఫలమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. ఈయంబరీషచరితముఁ
దీయంబున విన్నఁ జదువ ధీసంపన్నుం
డై యుండును భోగపరుం
డై యుండును నరుఁడు పుణ్యుఁడై యుండు నృపా. 73

టీ. నృపా=ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! నరుఁడు=మనుష్యుఁడు, ఈ అంబరీషచరితముఁన్, తియ్యంబునన్ = ఇష్టముతో, విన్నను=వినినను, చదువన్ = తానై చదివినను, ధీసంపన్నుండై = పరిపూర్ణ బుద్ధిమంతుఁడై, ఉండును = అగును, భోగపరుండై = మోక్షసౌఖ్యమే ప్రధానముగాఁ గలవాఁడై, ఉండును=అగును. పుణ్యుఁడై=పుణ్యముకలవాఁడై, ఉండున్=అగును.

తా. మనుష్యులలో నేజాతివాఁడయ్యును నీయంబరీషచరితమును జదివె నేని దీనిమహత్త్వముచే నతనికి సద్బుద్ధి యతిశయించును. మోక్షసుఖము నపేక్షించును. తననకాలమునకుఁ బుణ్యము సంపాదించును. అని శుకబ్రహ్మర్షి పరీక్షిన్మహారాజుతోఁ జెప్పెను.

అంబరీషోపాఖ్యానము సంపూర్ణము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1952.

	ప్రతి 1-కి	రూ.	అ.
భద్రగిరిశతకము, పేర భల్లాయకవి	...	0	2
భద్రాద్రిరామశతకము, పావులూరి మల్లన	...	0	3
డిటో (వేదాంతము) పరశురామ నరసింహదాసు	...	0	4
భాస్కరశతకము, టీకాతాత్పర్యసహితము, భాస్కరకవి	...	0	8
మదనగోపాలశతకము, వంకాయలపాటి వేంకటకవి	...	0	2
మహిజామనోహరశతకము, రేమెల రామదాసకవి	...	0	2
మహిషాసురమర్దనిశతకము	...	0	2
మాధవశతకము, అల్లంరాజు రంగశాయికవి ...	...	0	2
మానసబోధశతకము, సటీక, పానకాలరాయకవి	...	0	4
మాతృశతకము, అప్పావు మొదలారి	...	0	2
మారుతిశతకము, కోటికలపూడి కోదండరామకవి	...	0	2
ముకుందశతకము, దూపాటి తిరుమలాచార్యులు	...	0	2
ముకుందరాఘవశతకము, జాలూరి లక్ష్మణకవి	...	0	4
యాదగిరీంద్రశతకము, తిరువాయిప్పాటి వెంకటకవి	...	0	2
రఘురామశతకము, అల్లంరాజు రంగశాయికవి	...	0	2
రఘువీరశతకము, (ఒంటిమిట్ట రఘువీరశతకము)	...	0	3
రఘుతిలకశతకము, దిట్టకవి రామచంద్రకవి	...	0	2
రంగశాయిశతకము	...	0	4
రంగేశశతకము, శ్రీ వేంకటరామ నృసింహాచార్యస్వామి	...	0	2
రమణీమనోహరశతకము, గంగాధరకవి	...	0	2
రమాధీశ్వరశతకము	...	0	2
రామచంద్రశతకము, యేటుకూరి సీతారామయ్య	...	0	4
రామతారకశతకము	...	0	4
రాజగోపాలశతకము	...	0	4
రాజశేఖరశతకము, సత్యవోలు సోమసుందరకవి	...	0	2
రామలింగేశశతకము, అడిదము సూరకవి	...	0	4

	ప్రతి 1-కి	రూ.	అ.
రామప్రభుశతకము, ప్రయాగ కామేశ్వరకవి	...	0	[illegible]
రామరాఘవశతకము, పల్లి పార్వతీశకవి	...	0	2
రామరాజశతకము, తోట వేంకటనరసింహకవి	...	0	2
రుక్మిణీపతిశతకము, దిట్టకవి రామయోగివిరచితము	...	0	2
రేఫాలరాజలింగశతకము, కొమర్రాజు వేంకటశివుడు	...	0	4
లక్ష్మీశతకము, పరవస్తు మునినాథకవి	...	0	2
లావణ్యశతకము, బోలిశెట్టి వేంకటరాయకవి	...	0	4
వసుదేవనందనశతకము, వెల్లాల రంగయ్యకవి	...	0	2
విశ్వనాథశతకము, అమలాపురము సన్యాసికవి	...	0	4
వీరనారాయణశతకము, రావూరి సంజీవకవి	...	0	2
వేంకటేశశతకము, తాళ్లపాక పెదతిరుమలాచార్యవిరచితం	...	0	4
వేంకటేశ్వరశతకము, శ్రీ తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు.	...	0	4
వేమనశతకము, సటీక	...	0	4
శరభాంకలింగశతకము	...	0	3
సర్వమంగళాశతకము, సత్యవోలు సోమసుందరకవి	...	0	2
సింహాద్రినారసింహశతకము	...	0	6
శివముకుందశతకము, దూపాటి తిరుమలాచార్యులు	...	0	2
శివశతకము, పూర్వకవికృతము	...	0	2
వృషాధిపశతకము, పాలకురికి సోమనాథకవి	...	0	2
భక్తిరసశతకసంపుటము I, 20 శతకములు	...	3	0
" II "	...	[illegible]	[illegible]
" III "	...	3	0
నీతిశతకసంపుటము I "	...	3	0

☞ ఇవిగాక అనేక సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు, నాగరిలిపిగ్రంథములు, అరవగ్రంథములు, ఇంగ్లీషుగ్రంథములు మావద్ద దొరకును.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్
[illegible] 1372 — 292, ఎస్ప్లనేడ్, [illegible] [illegible] 1.